

Arbetets arkiv

En undersökning om arkivens roll inom arbetarrörelsens historieskrivning

Olof Risberg

Examensarbete (30 högskolepoäng) i biblioteks- och informationsvetenskap för
masterexamen inom ABM-masterprogrammet vid Lunds universitet.

Handledare: Lars Ilshammar

År: 2016

© Olof Risberg

Abstract

This thesis is about how social movements write history. Sooner or later most social movements decide to write their own history, even though this is in no way included in their original ambition. Why is that, and what can we learn from it? To make this study possible I have chosen to study the labour movement in Sweden, and its two biggest archives, the ones in Stockholm and Malmö. The periodical *Arbetarhistoria* (*Labour history*) has been studied as well. This is a thesis that studies archives both as institutions and from a historical viewpoint.

To be able to answer the questions about the writing of history, I have chosen to use theories from historians Klas-Göran Karlsson and Ulf Zander, Peter Aronsson, and Åsa Linderborg. While Karlsson and Zander are inspired by Friedrich Nietzsche's work on the uses (and misuses) of history, Linderborg traces her inspiration from Antonio Gramsci's theory about political hegemony. Linderborg also uses Gramsci's division between organic and traditional intellectuals in a way that has inspired this study. Using terms from Nietzsche and Karlsson-Zander, this thesis tries to study how the intellectuals from the labour movement view but also use history. Both Nietzsche and Karlsson-Zander identify different *uses of history*. Historical actors may for examples use history for ideological means, for scholarly means or for existentialist means. Historian Peter Aronsson adds the term *cultures of history*. A culture of history is a set of historical artefacts that make orientation through history possible.

Historian Åsa Linderborg has shown how the Social democrats in Sweden practised political *hegemony* within the Swedish labour movement. Their attempt to practise hegemony on a national level leads to the social democracy's inclusion into the ruling bourgeois hegemony. The social democracy gave the bourgeois hegemony a discourse of social liberalism, but could only oppose the ruling hegemony within its capitalist frames. Linderborg's discoveries are important as they add a theoretical understanding of the goals and conflicts within the uses of history.

I have discovered that the labour movement's archives in Sweden produce a double use of history, with the ideological use intertwined with the existentialist on one side, and the scholarly on the other. These two poles correspond with the two types of intellectuals that are described by Linderborg and Gramsci. The scholarly use of history is connected with the traditional intellectual, while the ideological-existentialist use is close to the organic intellectual. These two poles co-exist, sometimes in harmony and sometimes in more of a conflict.

The two archives in this study produce a history written on their own terms, filled with artefacts pulled from the movement's own political life. They create a culture of history through an ideological use of history, to force other intellectuals to write their history in relation to the labour movement's history. The history of the movement's intellectuals has clear hegemonic ambitions. History is thus used as an ideological tool for power.

Master's thesis

Keywords: Uses of History, Hegemony, Archive, Labour movement
Historiebruk, hegemoni, arkiv, arbetarrörelse

Innehåll

Inledning	5
Disposition	6
Syfte och frågeställningar	7
Metod	8
Från det abstrakta till det konkreta och tillbaka igen	8
Det kvalitativa.....	8
Kontext och funktion	9
Kontinuitet och förändring.....	9
Källkritik.....	9
Materialinsamling och urval	10
Avgränsningar.....	11
En lucka i arkivvetenskapen	11
Teori	12
Historiemedvetande	12
Historiebruk	13
Historiekulturer	15
Historieskrivande, de intellektuella och offentligheten	17
Socialdemokraterna skriver historia	19
Handlingarnas natur.....	21
Historisk bakgrund.....	22
Mot det konkreta.....	24
Arbetarhistoria	25
Nostalgi och fasta punkter: <i>Arbetarhistorias</i> jubileumsmentalitet	26
Det unika, upprepningen och parallellerna	28
Framtiden var bättre förr!.....	30
Den kämpande historien	31
Syftet med att skriva historia	32
Gemenskapen.....	33
Sammanfattning: <i>Arbetarhistoria</i>	35
Arbetarrörelsens arkiv och bibliotek	37
Vad är meningen med att skriva historia?	38
Höganäs 1938-1939: vem äger historien?.....	40
Arkiv, rörelse och stat.....	40
Utredningen om arbetarrörelsens arkiv 1976.....	42
Rörelsen och det akademiska.....	42
Chefstjänsten och institutionens roll.....	43
Gemenskapen och målgruppen	44
ARAB:s gränsöverskridande verksamhet.....	45
Med historia som uppdrag	46
Historiens värde	46
Dubbelheten: ideologi och vetenskaplighet	47
Oppositionen och gemenskapen	48
Sammanfattning: Arbetarrörelsens arkiv och bibliotek	49
Ett dubbelt historiebruk.....	49
Arkivets hegemoniska funktion	50

Arbetarrörelsens arkiv Malmö	52
Grundandet 1941.....	52
Syfte och verksamhet.....	54
Gemenskapen.....	55
Oppositionen.....	55
Nationalitet.....	56
Det lokala.....	56
Genus.....	56
Ett utträde ur gemenskapen.....	57
<i>Att dokumentera verkligheten</i>	58
Historiens och arkiveringens värde.....	58
Den historiska rättvisan	60
Från mörkret stiga vi mot ljuset!.....	61
Sammanfattning: Arbetarrörelsens arkiv Malmö.....	62
Historien.....	62
Den historiska rättvisan.....	62
Gemenskapen.....	63
Slutdiskussion.....	65
Vidare forskning	68
Referenser.....	69
Tryckt material.....	69
Litteratur	69
Ledartexter, Arbetarhistoria.....	70
Otryckta källor	71
Arbetarrörelsens arkiv och bibliotek.....	71
Arbetarrörelsens arkiv Malmö	72

Inledning

Alla rörelser, individer och tidsepoker har en syn på historien. Den kan ta sig olika former, men den finns där, redo att avtäckas. Vår syn på historien är central för att vi ska kunna orientera oss, förstå världen och veta vilka vi är. Den stora bakomliggande frågan i denna uppsats är hur sociala rörelser skriver sin historia. Den rörelse jag valt att ägna studien åt är den svenska arbetarrörelsen. Vad är det för faktorer som ligger bakom att denna rörelse över huvud taget bestämmer sig för att börja skriva sin egen historia? Trots att rörelsen inte är primärt intresserad av historisk forskning kommer den till en punkt när den bestämmer sig för att teckna ner sin syn på historien och omvärlden. Hur ska vi förstå detta och vad kan vi lära oss av detta faktum?

För att kunna undersöka hur historien skrivs måste vi försöka lyssna på de källor som finns från sociala rörelser. Vi måste försöka leva oss in i deras värld och undersöka deras medvetande. På så vis tar denna undersökning avstamp i de sociala rörelsernas egen verklighet. I förlängningen blir dock uppsatsen även en undersökning om historiesyn som företeelse, både i bemärkelsen hur rörelsen ser på historien *i sig* och om hur rörelsen ser på varför det är viktigt att ha en självständig historieskrivning. Vi måste ställa oss frågor både om synen på historien och om bruket av densamma.

Alla rörelser har som sagt en syn på historien. Det är svårt både att leva och organisera sig utan att först orientera sig i historien, medvetet eller omedvetet. Rörelsen går dock över en gräns när den bestämmer sig för att aktivt och medvetet börja skriva sin historia. Historiemedvetandet går här över i ett aktivt historiebruk, från att vara något implicit, något omedvetet och något sekundärt till att vara något uttalat, en medveten strategi med egna instanser. Det är här vi ser att sociala rörelser börjar starta egna arkiv, de ger ut böcker och tidskrifter, de nöjer sig inte med att skrivas in av andra i en allmän historia, utan tar aktivt upp arbetet med att skriva sin *egen* historia med sina *egna* perspektiv och på sina *egna* villkor. De använder historien för att tala om sig själva, från en del i någon annans helhet till en partikulär entitet i sig.

Rörelsens historiesyn används sedan för att skriva in själva rörelsen i historien, och rörelsens historieskrivande blir i mycket ett självporträtt. Genom att beskriva historien målar rörelsen också upp vilken plats den själv har i samhället, vilka som är dess medlemmar och vilka som är dess motståndare. Historiemedvetandets utveckling blir också en upptäcktsresa, eftersom rörelsen upptäcker vad den är under processen. Exkludering och inkludering repeteras och *pågår*. Demaskerandet av självporträttet kan säga oss mycket om själva rörelsen (och arkiveringens respektive historieskrivandets mekanismer), eftersom historieskrivandet blir en medvetandegörande process. Rörelsen går genom att skapa sig en historia från att vara ett passivt objekt till att blir ett aktivt subjekt i en historia som rörelsen själv har tagit makten över.

I ett medvetandegörande som det historieskrivandet utgör skapas ett tydligt *vi*, inte sällan genom att det skapas ett *dom*. Dessa processer av att inkludera olika grupper i gemenskapen är viktigt att studera, så att vi kan lära oss inte bara om dåtiden utan också

för framtiden. En studie av gamla sociala rörelser arkivering och historieskrivning ger oss verktyg när vi tar itu med arkivarbetet med nya rörelser.

Disposition

Denna undersökning är en pendelrörelse mellan det abstrakta och det konkreta. En abstrakt frågeställning presenteras i inledningen för att sedan operationaliseras och bindas fast vid ett speciellt fall. Denna operationalisering sker genom en presentation och diskussion av ett antal olika begrepp. Detta är uppsatsens teoridel, men det är i lika hög grad dess metod. Dessa två går inte att tydligt skilja från varandra. Här presenteras också relevant tidigare forskning, som är till användning för undersökningen.

När begreppen och teorin presenterats följer en kort bakgrund och diskussion om handlingarnas natur. Detta är för att kunna förstå materialet i dess kontext. Efter detta störtdyker vi från en ganska teoretisk och abstrakt nivå ner i det konkreta fallet: materialet.

För att kunna svara på mina frågor har jag valt att studera Arbetarrörelsens arkiv och bibliotek, deras tidskrift *Arbetarhistoria* och slutligen Arbetarrörelsens arkiv i Malmö. De tre områdena undersöks var för sig och var och en av de tre texterna följs av en sammanfattande text, som också aktualiserar teorin. Detta utgör uppsatsens undersökande del.

Efter undersökningen av materialet återvänder vi till en högre abstraktionsnivå för att analysera resultatet. Här betonas teorin och tolkning av resultatet, för att försöka komma med förklaringar. Här finns en teoriskapande ambition. Slutligen följer en diskussion och sammanfattning av resultatet som återknyter till de ursprungliga frågeställningarna. Dessa besvarar i möjligaste mån. Här följer också en kort diskussion om vidare forskning. Detta avsnitt har jag döpt till uppsatsens slutdiskussion.

Syfte och frågeställningar

Denna uppsats kommer att handla om historiebruk, historiemedvetande, historiekultur och hegemoni. Det är en uppsats med en tydlig historievetenskaplig inriktning, som försöker studera arkiv som samhällelig institution inom en social rörelse. Det är ett försök att studera arkiv ur ett samhälleligt och historiskt maktperspektiv. Förhoppningsvis kan uppsatsens resultat bidra med slutsatser inför framtida arkivering.

Syfte: Att studera hur och varför arbetarrörelsens arkiv skriver historia

Frågeställningar:

Vilken form av historiebruk präglar historieskrivningen inom arbetarrörelsens arkiv?

Vilken form av historiemedvetande är detta historiebruk ett tecken på?

Vilka funktioner fyller arbetarrörelsens arkivs historiebruk?

Metod

Från det abstrakta till det konkreta och tillbaka igen

För att svara på uppsatsens inledande syfte måste det göras mer konkret. Syftet måste bli frågeställningar och dessa måste via väl valda begrepp bindas fast vid observerbara historiska fakta. Vi behöver definiera begrepp som kan hjälpa oss att granska det vi vill komma åt. Även undersökningens område måste definieras.

Undersökningen börjar på så vis på en hög abstraktionsnivå, för att här presentera syfte och välja begrepp, men använder sedan dessa begrepp för att dyka ner på en mer konkret historisk abstraktionsnivå och genomföra själva studien. Operationalisering och väl valda begrepp är mycket viktigt för att kunna skapa en röd tråd från syftet genom själva undersökningen, över till resultatet. Begreppen och metoden garanterar att undersökningen verkligen mäter det den säger sig mäta och att vi lyckas med dykningen ner i den konkreta historien. Teorin bildar en lins som vi ser materialet igenom. Efter själva undersökningen återvänder vi till en högre abstraktionsnivå för att diskutera och analysera resultaten. Hur ska undersökningens resultat tolkas, vad betyder de och hur kan de förklaras?

Det kvalitativa

Jag kommer att använda mig av kvalitativ analys för att granska materialet. I en kvalitativ analys av texterna kan vi använda oss av de frågor som presenterats i syfte och frågeställningar för att pressa fram svar ur själva materialet. Dessa frågor görs mer konkreta och exakta genom valet av begrepp i teoridelen. Den kvalitativa metoden cirkulerar kring analys, tolkning och inlevelse. Den är ofta snarare teoribildande än teoriprovande, och forskaren har en roll som går ut på att tolka materialet på och att genomföra teoretiskt arbete (Bryman 2008, sida 340f).

Texterna i undersökningsmaterialet genomgår en innehållsmässig analys. Innehållet bearbetas genom tolkning och de teoretiska begreppen. Vad berättar texterna om skribenternas syn på historien, vad innebär texterna för agerande gentemot historien? Vi kan också se vad som står skrivet mellan raderna, och se vilka dolda förutsättningar som hela texten vilar på. Vilka är textens målgrupp och vad är målet med texten? Vilka är det som inkluderas i arkivet, vilka är det som bjuds in och vad är det för medvetande eller gemenskap som konstrueras? Dessa frågor kan besvaras genom att se på vilka arkivens texter vänder sig till, vilka som bjuds in och vilka som är del av arbetarrörelsens historiska gemenskap.

Genom att ställa dessa frågor till texten kan vi svara på frågor som vid första anblicken inte verkade behandlas i texten. Vi använder texterna genom att försöka förstå dem i sin kontext, men ställer nya frågor till dem, för att få svar vi inte visste fanns där (Bryman 2008, 340-341 och 363). På så vis hoppas jag kunna sälla fram en historiesyn ur materialet och därmed kan vi också leta oss fram till ett medvetet historiebruk. En fråga som är värd att ställa till materialet är varifrån det hämtar sin legitimitet, vad som är dess källa till legitim makt. De mer eller mindre outtalade källorna till makt tror jag

kan säga mycket om textens historiesyn om den blottläggs från sina gömställen mellan raderna.

Kontext och funktion

Kulturella fenomen kan se radikalt olika ut på grund av sin historiska härkomst. Ett viktigt perspektiv är därför att förstå fenomen i sin historiska kontext och ge dem en förklaring i ett historiskt perspektiv (Kjørup 2008, sida 253). Det är också viktigt att studera materialets karaktär. I vilka sociala kontexter existerar texten, och vilken konkret funktion fyller den? Många föreningshandlingar är sannerligen handlingar i dubbel bemärkelse: både i en litterär och i en aktiv bemärkelse. De är skriftliga aktiva handlingar och måste förstås som sådana. Eftersom många av handlingarna kommer från föreningsverksamhet har de inom denna verksamhet status som ett bindande dokument (se Henriksson nedan). Artiklar, brev och ledartexten har andra karaktärer. Fokuset på kontext är också viktigt när undersökningens resultat diskuteras: vilka slutsatser kan vi dra och hur representativt är materialet?

Kontinuitet och förändring

Genom ett perspektiv som granskar begrepp via kontinuitet och förändring hoppas jag bättre kunna förstå vad som är sig likt, vad som förändras och vad som är unikt respektive mer av ett mönster. Finns det återkommande begrepp eller problem i texterna? Jag tror att det är just i dessa kontraster och likheter som vi kan förstå historien. Återkommer samma begrepp över tid? Verkar begreppen betyda samma saker eller förändras de? Förlorar eller ökar de i vikt? Eftersom historiebruk är något som pågår aktivt under en period behöver jag studera hur det förändras. Ett perspektiv om förändring och kontinuitet kan göra begreppen begripliga, eftersom de studeras utifrån sin vikt och funktion, och ser hur de förändras över tid.

Källkritik

Precis som Florén och Ågren påpekar är källkritik en central metod inom historisk forskning. Källkritik handlar om att ifrågasätta källornas trovärdighet. Det är en del av den analytiska processen och ett perspektiv som bör vara ständigt närvarande.

Jag kommer att använda mig av källkritik främst genom att diskutera representativitet och tendens. Representativitet för att diskutera hur generellt resultatet kan anses vara och tendens därför att det är upplevelser och värderingar som faktiskt är intressant för uppsatsen. Det behövs ett fokus på att studera längre serier och återkommande trender för att hitta representativt material. Äkthet och närhet bör anses vara pålitliga och kommer därför inte att diskuteras på samma sätt (Florén och Ågren 2006, sida 73-74).

Enligt Esaiasson med flera bör källkritisk metod vara en övervägning mellan kriterierna äkthet, oberoende, samtidighet och tendens. Ur detta drar författarna slutsatserna att en sekundärkälla aldrig får användas för att styrka en primärkälla. Förstahandskällan är primär. Samtidigt är en samtida sekundärkälla att föredra över en sentida primärkälla. Avståndet i tid anses här väga tyngst. Ytterligare en slutsats är att i ett tendensiöst

material får uppgifter som ligger utanför tendensen bekräftas av andra källor (Esaiasson 2010, sida 323f.). Dessa principer är användbara i undersökningen inte minst eftersom den kommer att innehålla både primär- och sekundärkällor, ofta med stark tendens. Närheten i tid är central.

Materialinsamling och urval

Vi behöver lämna det abstrakta och teoretiska bakom oss och rikta in oss på ett konkret och tillgängligt historiskt fall. För att kunna genomföra undersökningen kommer jag att vända mig till de arkiv som arbetarrörelsen har inrättat. Jag har valt att studera Arbetarrörelsens arkiv och bibliotek, som idag finns i Flemingsberg och historiskt varit aktivt i och omkring Stockholm. Jag ska även studera Arbetarrörelsens arkiv i Malmö. Dessa är arbetarrörelsens största arkiv i Sverige. Arbetarrörelsens båda arkiv är ett tydligt tecken på hur en social rörelse (arbetarrörelsen) medvetet börjar skriva sin historia genom att inrätta specialiserade institutioner. Det är en social rörelse som varit viktig för samhällsutvecklingen och det är en rörelse som både lämnat ett omfattande material efter sig samt varit i fokus för en omfattande akademisk forskning. Både materialet och den akademiska forskningsbakgrunden kommer till användning i denna uppsats.

På klassiskt historievetenskapligt manér kommer jag att gå till källorna för att undersöka vad de kan säga oss om hur människor historiskt har uppfattat världen och använt historien. I detta fall innebär det att jag kommer att samla material i arkiven. Både Arbetarrörelsens arkiv och bibliotek och Arbetarrörelsens arkiv i Malmö bedrivs som föreningar. Detta innebär att de producerar typiskt föreningsmaterial i form av protokoll, verksamhetsberättelser och korrespondens. Arbetarrörelsens arkiv och bibliotek ger dessutom ut tidskriften *Arbetarhistoria* som är en källa rik på material.

För att kunna få överblick över *Arbetarhistoria* har jag valt att analysera tidskriftens ledartexter. Det är ett översiktligt material som dessutom är rikt på tendens och passar väl för analys. I fallet med arkiven kommer jag studera det material de själva producerat, och alltså inte studera materialet från andra arkivbildare som finns i deras samlingar. Det är arkiveringen och historieskrivandet hos själva arkivet som är intressant för undersökningen.

Historieskrivning är en mycket bred term och sker på många sätt, men jag har här valt att begränsa mig till frågor relaterade just till arkiv och deras form av historieskrivning. Även tidskriften *Arbetarhistoria* har inkluderats i undersökningen eftersom den bedrivs av en arkivinstitution. I material från arbetarrörelsens två arkiv hoppas jag kunna hitta tecken på en historiesyn, samtidigt som arkivets verksamhet som egen institution är ett tecken på ett explicit och utvecklat historiebruk.

De dokument som finns från arkivens egen verksamhet kommer att utgöra stommen i mitt material. Det är snarare löpande texter än bokföring som intresserar mig, snarare dokument som vi kan tolka kvalitativt än dokument av mer kvantitativ karaktär. Det material som är mest aktuellt är protokoll, verksamhetsberättelser och verksamhetsplaner, medan ekonomiska rapporter, bokföring och budgetar är av underordnad vikt. Den röda tråden i materialinsamlingen och urvalet är uppsatsens

syfte och frågeställningar. Frågeställningarna konkretiseras genom de utvalda begreppen. Värt att betona är att diskussioner och uttalanden med all sannolikhet kommer att vara mer intressanta än administrativa beslutsprotokoll.

Materialet kommer att inhämtas både från Arbetarrörelsens arkiv i Malmö och från Arbetarrörelsens arkiv i Stockholm. Tidsperioderna är huvudsakligen överlappande, men materialet är tillgängligt tidigare i Stockholm än i Malmö. *Arbetarhistoria* är tillgänglig från 70-talet.

Avgränsningar

Denna uppsats kommer att studera historiebruk och historiemedvetande hos vissa institutioner kopplade till en specifik rörelse. Jag kommer att studera en fraktion i ett samhälle, snarare än att försöka tala om samhället som helhet. Detta gör undersökningen mer genomförbar och passar också bättre med min världsbild: samhället består inte av en harmonisk helhet utan av flera olika fraktioner som i sin tur har relationer med varandra.

I fallet med tidskriften *Arbetarhistoria* har jag begränsat mig till att undersöka ledartexterna. Detta gör materialet överskådligt och jämnt fördelat över tid. Dessutom utgör ledartexterna det material som är kanske tätast på tendens och metahistorisk analys.

I fallet med arkiven har jag först och främst begränsat mig till den svenska arbetarrörelsens två största arkiv. Det material som är aktuellt för undersökningen är material från arkivets egen verksamhet, inte de samlingar arkivet innehar. Samlingen som finns bevarad från Arbetarrörelsens arkiv i Malmö är relativt liten och översiktlig. Vid studien av Arbetarrörelsens arkiv och bibliotek i Stockholm måste dock ett urval göras. Mitt fokus på arkivens eget material ligger på att studera längre serier som bevarats över tid. På så vis blir jämförelse över tid möjlig, och det går att beskriva historiska skeenden.

En lucka i arkivvetenskapen

Historiebruk och synen på historia är inte ett perspektiv som får mycket uppmärksamhet inom arkivvetenskapen. Jag tror dock att det kan vara ett givande perspektiv, eftersom det kan säga oss mycket om varför individer och sociala rörelser bestämmer sig för att börja arkivera, när de gör det och varför det ibland sker i egna arkiv, ibland i allmänna. Genom att studera tidigare sociala rörelser kan vi dra slutsatser om arkivering för framtida rörelser, och försöka undvika historiska luckor.

I detta sammanhang kan historievetenskaplig teori och metod vara mycket användbart. Historievetenskaplig teori har en lång tradition både av att analysera text, försöka förstå historiska aktörer och att anlägga maktperspektiv på historiska skeenden. Båda dessa perspektiv kommer väl till pass i denna undersökning. Arkiven placeras i en samhällelig och historisk kontext.

Teori

Bryman beskriver teori som en ”förklaring av observerade regelbundenheter” (Bryman 2008, sida 17). I huvudsak kommer undersökningen försöka att generera teori. Denna uppsats kommer dock även att vara beroende av teoretiska perspektiv på ett par olika punkter. Inte minst finns en ambition av att kombinera olika teorier för att låta dem dra nytta av varandra.

Den viktigaste funktionen teoriavdelningen fyller är att hitta begrepp som är användbara vid analysen av materialet. På så vis är teoridelen en operationalisering och lika mycket en fråga om metod som om teori. Dessa två flyter ihop och är svåra att skilja åt. Teorin fyller dock också funktionen av att sätta in undersökningen i en historisk kontext. Detta underlättar olika paralleller under analysens gång.

Historiemedvetande

Enligt historikern Klas-Göran Karlsson talar ett samhälle sällan speciellt ärligt om sig självt. Det beror på att alla parter i samtalet är vana vid samhället i en sådan grad att de blivit nästintill blinda för dess grundförutsättningar. Ett samhälles självförståelse består av ”de dominerande medborgerliga och mänskliga föreställningarna om och värderingarna av det egna samhällets grundläggande struktur, dess organisation och maktförhållanden, och dess utvecklingsmöjligheter” (Karlsson 1999, sida 11). Dessa uppfattningar om omvärlden och historien är dock inte helt lätta att komma åt, samtidigt som de i hög grad formar ett samhälles historiska samtal. För att undersöka dessa föreställningar använder vi begreppen historiemedvetande och historiebruk.

Historiemedvetande är den mentala process i vilken vi orienterar oss i och förstår tid. Den binder samman nutiden (den punkt då medvetandet existerar) med dåtid och framtid. Genom detta tempusöverskridande skapas mening. Detta medvetande kan se ut på många olika sätt, vara mer eller mindre explicit, akademiskt, politiskt eller underbyggt, men den finns hos alla individer, grupper och samhällen (Karlsson 2010, sida 53).

Karlsson diskuterar också de kategorier utifrån vilka historien beskrivs med hjälp av begreppet historiemedvetande. Handlar det om klass, etnicitet, kön eller generation? Individ eller en grupp? (Karlsson 1999, sida 12). Även källor till legitimitet och makt kan användas som ett tecken på historiesyn, eftersom de betonar vad som är av vikt i historien och samhället. Det är uppenbart att historiemedvetandet är föränderligt, och snarast en process. Historiemedvetande hänger dessutom samman med de maktförhållanden som formar samhället och historien (Karlsson 2010, sida 58-59). Karlsson hänvisar till historikern Jörn Rüsen som beskriver historiemedvetandet som något med en inbyggd tröghet: i tider av snabb samhällsförändring skapas ett behov av att måla upp en stabilitet (Karlsson 2010, sida 59). När samhället förändras skapas ett behov av punkter som upplevs som stabila.

Historiemedvetande bör inte ses som något uteslutande individuellt, utan kan lika gärna gälla ett samhälle eller fraktioner av ett samhälle (Karlsson 2010, sida 53). I denna uppsats kommer begreppet att appliceras på en grupp i ett samhälle, som upplever sig vara i konflikt med andra delar av samhället. Dessa konflikter visar sig tydligt i historieskrivningen. Samhället består av fraktioner, och dessa kan föra fram konkurrerande berättelser (Karlsson 2010, sida 82; Karlsson 1999 sida 12). Det skapas en framväxt av mothistorier (Karlsson 1999, sida 31-32).

I den process som historiemedvetande utgör är människan en medveten och handlande varelse. Karlsson hänvisar här till historiedidaktikern Bernard Eric Jensen som betonar hur människan i detta sammanhang är både objekt och subjekt. Samtidigt som människan skapas av historien (får sitt medvetande genom sin syn på historien, analys av historien etc.) skapar människan också historien på ett medvetet sätt (Karlsson 1999, sida 38-39). Det är därför viktigt att se historiemedvetandet just som en process som också skapar skribenten. Genom att skriva sig genom historien förändras rörelsen och det skapas en uppdelning i norm och avvikare (se Linderborg nedan).

Jag tror att vi behöver se på historiesynen både på en metainriktad nivå och på en mer konkret. På en mer metainriktad nivå behöver vi tala om de stora faktorer som betingar historien med stort H. Vad är det som driver historien och har historien en mening? Finns det alls en poäng med att fundera över den? På en mer konkret nivå behöver vi skriva historien om vår egen plats i historien. Vilken gemenskap är texten riktad till, vilka är denna gemenskaps motståndare, vilken roll har de båda fyllt i historien och samhällets utveckling? Detta är frågor som kan användas för att komma åt ett historiemedvetande.

Historiebruk

Medan historiesyn handlar om synen på historien och dess subjekt handlar historiebruk om det aktiva användandet av historien. Vad gör rörelsen med sin syn på historien? Används den, och i så fall hur? Karlsson talar om historien *som vapen* (Karlsson 2010) och det råder ingen tvekan om att historien kan vara en mäktig tillgång för dem som vet hur den ska hanteras.

Filosofen Friedrich Nietzsche diskuterar i sin bok *Om historiens nytta och skada* från 1874 tillgångar och faror med historien. Han identifierar också tre olika sätt att använda sig av historien: det monumentalistiska, det antikvariska och det kritiska. Det monumentalistiska bruket används av människor som ser tillbaka i historien för att inspireras av den. De använder historien för att motivera projekt och stordåd i framtiden. Det antikvariska bruket används för att bevara och vårda historien. Det kritiska historiebruket kommer ur ett lidande, och pekar mot ett behov av befrielse. Det används för att värdera historien (Nietzsche 1998, sida 40f). Det antikvariska bruket är det bruk som Nietzsche lägger mest kraft på att kritisera. Det är "Den blinda samlariverns vidriga skådespel" (Nietzsche 1998, sida 55). Samtidigt behövs det antikvariska för att förankra de levande i historien och undvika den "migrationens osäkerhet" som historielösheten innebär (Nietzsche 1998, sida 53).

Dessa tre olika bruk behöver varandra. ”Man måste lika klart inse att livet behöver stödet från historien, som att ett övermått av historia skadar det levande” (Nietzsche 1998, sida 40). Ett samhälle behöver det monumentalistiska för att inte förslappas av det antikvariska bruket, men det monumentalistiska måste samtidigt hållas i schack av det mer granskande kritiska historiebruket. Historien genomgår genom det kritiska bruket en välbehövlig värderande granskning. På så vis hänger alltså de tre historiebruken samman (Nietzsche 1998, kapitel 2 och 3). ”Vi behöver historien, men inte som den bortskämde dagdrivaren i vetandets trädgård” skriver Nietzsche (Nietzsche 1998, sida 24). Istället ska historien användas för handlande, för livet. Dock varnar Nietzsche samtidigt för det monumentalistiska bruket: det kan leda till ett okritiskt historiebruk, där bara vissa delar av historien bevaras. Samband och en jakt efter historiska likheter gör att skillnader slipas bort. Det kritiska bruket behövs här för att granska historien, och för att göra det möjligt att använda den på ett sätt som befrämjar att livet sätts livet till doms över historien (Nietzsche 1998, sida 44-45).

Inspirerat av dessa tre sätt att använda historien har de moderna teorierna kring historiebruk vuxit fram. I *Historien är nu* (red. Karlsson och Zander 2004) identifieras en längre lista på olika historiebruk. Här presenteras, i Nietzsches anda, vilka funktioner, behov och brukare som de respektive historiebruken förknippas med. Dessa olika bruk är det existentiella, det vetenskapliga, det ideologiska, det moraliska, det politiskt-pedagogiska, det kommersiella och slutligen icke-bruket av historia. Det existentiella bruket av historien utövas av alla människor, och svarar mot ett behov av att både minnas och glömma. Dess funktion handlar om identitet, förankring och orientering. Det vetenskapliga brukas av mer eller mindre professionella historiker som behöver upptäcka historien, och därför tolkar eller verifierar det som har skett. Det moraliska bruket av historien används av intellektuella för att rehabilitera, restaurera och försona, och svarar mot ett behov av att återupptäcka historien.

Vidare det ideologiska bruket används av politiska eliter för att *legitimera*. Det svarar mot ett behov av att uppfinna och konstruera. Icke-bruket av historia är det ideologiska brukets tvilling: det används också av politiska eliter, och fyller funktionen att legitimera eller rationalisera. Men det kommer ur ett behov av att glömma eller utplåna historien.

Det kommersiella bruket av historien används av verksamma inom reklam och ekonomi. Funktionen är att kommersialisera och behovet är att öka historiens ekonomiska värde och skapa en ekonomisk vinst. Slutligen det politisk-pedagogiska bruket av historien som används av intellektuella, av politiska eliter och av pedagoger. Det används för att politisera och för instrumentalisering, och fyller ett behov av att offentliggöra eller debattera. Dessa bruk förekommer sällan i ren form, utan är ofta blandade med varandra. Verkligheten är mer komplicerad än en teoretisk modell (red. Karlsson och Zander 2004, sida 52ff).

Även om det alltså kan finnas en poäng med att skilja på begreppen historiemedvetande och historiebruk får vi inte glömma att de hänger ihop. Ett historiebruk bygger på en historiesyn, och det är nästan omöjligt att ha en historiesyn utan att också ha ett historiebruk. Att tala (och veta) om historien är också att bruka den. Enbart en syn på historien kan inte förändra världen, men den kan ligga till grund för ett handlande som skapar förändring (Karlsson 1999, sida 26). Gränsen mellan teoretiserande och praktik

är oklar. Därför är det värdefullt att granska både historiemedvetandet och historiebruket. Vi ska nu gå vidare för att komplettera dessa två begrepp med ett tredje.

Historiekulturer

Historikern Peter Aronsson kompletterar Karlssons två begrepp med en tredje term. För att beskriva användandet av historia använder Aronsson begreppen historiebruk, historiemedvetande och *historiekultur*. Dessa tre begrepp hänger ihop och verkar tillsammans. Historiekulturen är de referenser, artefakter eller ritualer som erbjuder möjlighet att binda samman nutid, dåtid och framtid. Historiebruk är hos Aronsson de processer då historiekulturen aktiveras (brukas) för att skapa ”meningsskapande helheter” (Aronsson 2004, sida 17). Historiemedvetande är, i likhet med Karlssons definition, uppfattningarna kring sambanden mellan dåtid, nutid och framtid. Dessa begrepp arbetar tillsammans genom att historiekulturen iscensätts i ett historiebruk, för att formera ett historiemedvetande (Aronsson 2004, sida 17-18).

Exempel på historiekultur kan vara gemensamma ceremonier, kulturarvsprocesser, grävrörelser, internationella Förtintelsesymposier, forskningsprogram, skolundervisning, populärkultur och informella samtal som knyter sociala band. Aronsson beskriver historiekulturens former som i princip oändliga (Aronsson 2002, sida 190). Förutom dessa former av sammankomster skapar historiebruket också artefakter, som låter oss orientera oss i historien.

Gemensamt för Aronssons och Karlssons teoribildning är historiebruket som det aktiva, som process, och historiemedvetandet som uppfattningar och *bilden av historien*. Skillnaden är att Aronsson kompletterar bilden med begreppet historiekultur. Aronsson försöker här sätta fingret på det som gör att vi kan binda samman då, nu och det kommande, och faktisk kan använda oss av historien på ett begripligt sätt. Det behövs någon form av fasta punkter i historien. Dessa kommer vi att kalla *artefakter*. Det är dessa artefakter behövs för att behandla historien och gör historiemedvetande och historiebruk möjligt.

Det är även intressant att läsa vad Aronsson skriver om historiekulturens idealtyper. Dessa har Aronsson valt att kalla *historiekulturens grundtroper*, och används just för att undersöka sambanden mellan nuet, dåtiden och framtiden. Trop kommer från grekiskans vändning, och syftar på det som kan sägas genom berättelsens form, snarare än genom att sägas rätt ut. Trop syftar alltså på formen som innehållet presenteras inom (Aronsson 2004, sida 77-78). Aronsson identifierar fyra olika grundtroper. Dessa kallar han *Intet nytt under solen*, *Historien upprepar sig inte- förr är helt annorlunda än nu*, *Guldålder* och *Från mörkret stiga vi från ljuset*. *Intet nytt under solen* innebär att historien sker inom en enda mänsklig erfarenhet. Allt är sig likt, erfarenheter förblir begripliga genom tiderna och är del av en helhet. *Historien upprepar sig inte* skiljer sig från *Intet nytt under solen* just genom förändringen: här är dåtiden helt annorlunda än nuet (och därmed även framtiden). Med tiden förlorar vi förmågan att förstå det förgångna. Tropen om *guldåldern* cirkulerar kring tanken om en (ofta förlorad) guldålder, som vi måste förhålla oss till. Edens lustgård är den kanske allra mest arketypiska guldåldern. Slutligen är *Från mörkret stiga vi mot ljuset* berättelsen om framsteget. Från elände och orättvisa stiger vi genom historiens framsteg mot en allt

ljusare framtid (Aronsson 2004, sida 77f.) Att den sista tropen fått sitt namn från en rad i *Internationalen* antyder en anknytning till arbetarrörelsen.

Dessa grundtroper är idealtyper, vilket innebär att de är kraftigt förenklade, och att de i verkligheten sällan förekommer i lika ren form. Till exempel är det vanligt att *Guldåldern* och *Från mörkret stiga vi mot ljuset samexisterar* (Aronsson 2004, sida 79f.). Jag tror ändå att grundtroperna kan vara användbara för att identifiera olika grundstrukturer inom en historiekultur och göra det möjligt att kategorisera och analysera dem som strukturella fenomen och inte bara som unika individer.

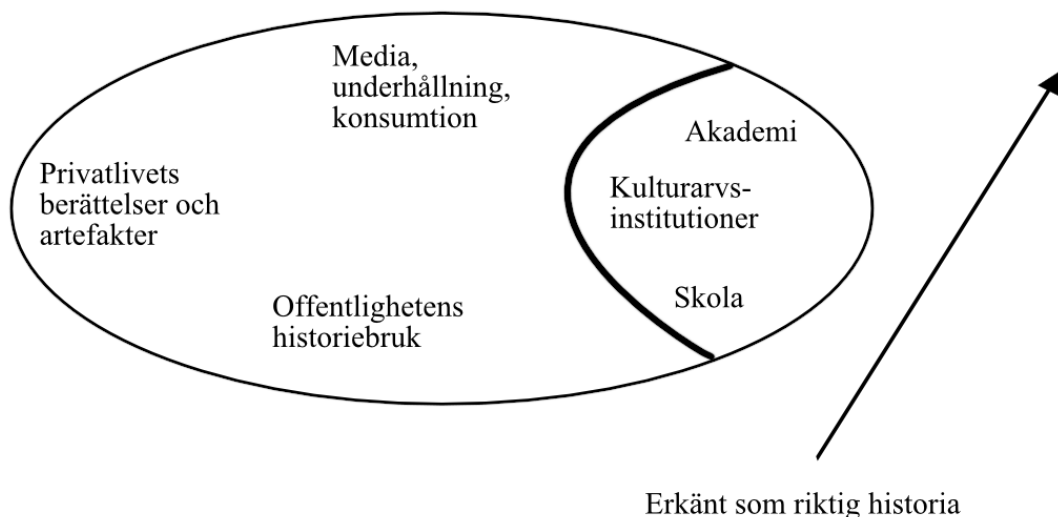
Aronsson beskriver olika sätt att bruka historien för att skapa legitimitet. Dessa kan vara att hänvisa till en uråldrig hävd, att hänvisa till gemensamma offer och att hämta legitimitet genom att representera ett tidigare frånvarande *vi* (Aronsson 2004, sida 62). De som förbigåtts av historikerna kräver att skrivas in i historien. Som historikern Åsa Linderborg visar har arbetarrörelsen i Sverige använt sig av såväl den första som den sista av dessa tre (se nedan!).

Historieskrivande, de intellektuella och offentligheten

Alla skriver sin historia, men det finns också professionella historieskrivare. Filmare, författare och akademiker är exempel på grupper som brukar historien professionellt (Aronsson 2004, sida 40). Dessa skulle filosofen Antonio Gramsci kalla intellektuella. I Gramscis teoribildning är de intellektuella relativt autonoma grupper, som dock är bundna till en specifik samhällsklass. Gramsci delar in de intellektuella i två grupper, de organiska och de traditionella intellektuella. De traditionella intellektuella är knutna till staten, och återfinns inom till exempel universitet, domstolar och den offentliga byråkratin. Genom sin position i staten får de ett skimmer av neutralitet över sig, som om de vore höjda över alla de sociala konflikter som pågår i samhället. I Gramscis marxistiska världsbild är de dock inte neutrala. Tvärt om är de istället bundna till en specifik klass. De organiska intellektuella är även de bundna till en viss klass, men de återfinns på positioner som är typiska för den klassen. Varje klass har alltså sina egna intellektuella och vissa av dem har en aura av neutralitet kring sig (Gramsci 1971, sida 3ff). Linderborg kallar arbetarklassens intellektuella för rörelseintellektuella, och tar politiska journalister, fackligt förtroendevalda och partifunktionärer som exempel.

I den ideologiska kampen spelar de rörelseintellektuella en viktig roll. De skriver böcker och artiklar, de är delaktiga i den ideologiska debatten, de regisserar filmer och deltar i det politiska samtalet. De är kort och gott producenter av ideologi. I denna uppsats kommer jag att vidga begreppet intellektuella en aning, så att det kan omfatta inte bara individer, utan även kan användas på institutioner. I det fallet kan vi analysera arbetarrörelsens arkiv som (rörelse)intellektuella institutioner.

Som Linderborg (se nedan) slår fast i sin avhandling kan historia användas som ett ideologiskt vapen i hegemonisk kamp. Historiebruket är del av en politisk kamp. Denna kamp handlar om positionen att utöva hegemoni, att utgöra den centrala punkt som avgör det "neutrala sunda förnuftet" som genomsyrar samhället. Peter Aronsson beskriver historieskrivande genom diagrammet på följande sida. Här ser vi olika former där historiebruk kan förekomma. Pilen är till för att dra en gräns mellan det som erkänns som riktig historia och vad som inte gör det. Inom diagrammets högra sida är legitimiteten hög, och stora delar av samhället erkänner den historia som brukas inom akademien och vid skolorna. Dessa kulturarvsinstitutioners historia erkänns ofta som "äkta". I diagrammets vänstra halva blir legitimiteten successivt svagare, tills den består enbart av privatlivets berättelser.

(Aronsson 2004, sida 44)

De historiebrukande klustren med högst legitimitet är knutna till staten. Staten är en källa till legitimitet och en central del i den ideologiska kampen. De traditionella intellektuella producerar ideologi som klassas som riktig historia. Detta har dock kommit att ifrågasättas och andra kanaler för historia har uppkommit. Såväl media, marknaden och en bredare offentlighet har lagt sig i skrivandet och brukandet av historien (Aronsson 2004, sida 43-44).

Jag tror att det finns vissa problem med detta diagram, men att vi med ett par teoretiska tillägg kan använda det. För det första är det svårt att se samhället som *en* offentlighet fri från konflikter. Om vi applicerar Linderborgs slutsatser på Aronssons diagram får vi snarast en bild av dragkamp mellan olika gemenskaper och en kamp kring inflytande och inlemmande av varandra (Som även Karlsson påpekar: historiebruk är en fråga om makt! Karlsson 2010, sida 58-59). För det andra är varje kluster fyllt av inre processer. Linderborg beskriver t.ex. hur ledningen av Sveriges socialdemokratiska arbetarparti (SAP) bedriver ideologisk kamp på tre fronter: inom partiet, inom rörelsen och inom nationen. Det pågår en kamp om vilken gemenskap som skall erkännas som hegemonisk. Denna kamp påverkar alla andra kluster, samtidigt som kampen alltså pågår inom varje kluster. Dessa gemenskaper bildar tillsammans en större offentlighet, befolkad av en allmänhet och olika gemenskaper kämpar om rollen som hegemon för denna större offentlighet. Med dessa tillägg kan vi använda Aronssons diagram för att skissa en dynamisk bild av konstruktionen av hegemoni genom produktion av ideologi som klassas som legitim. I denna historieskrivande process kan arkiven mycket väl spela en funktion genom att skapa legitimitet åt historiebrukarna. Genom att instifta en institution ökar rörelsens möjlighet att skriva historia, men också rörelsens möjlighet att få sin historia klassad som "riktig" historia inom breda delar av samhället. Arkiven ger historien tyngd.

Socialdemokraterna skriver historia

I sin avhandling *Socialdemokraterna skriver historia- historieskrivning som ideologisk maktresurs 1892-2000* behandlar Åsa Linderborg de svenska socialdemokraternas historieskrivning. Detta gör hon med hjälp av begreppen hegemoni och rörelseintellektuell.

Hegemoni är ett begrepp som oftast förknippas med filosofen Antonio Gramsci. Gramsci delar in makt i två kategorier, tvingande och ledande makt. Den tvingande makten bygger på våld och tvång, medan den ledande makten bygger på ideologi, kultur och normer. Den ledande makten utövas genom *hegemonin*. Med hegemoni menas en kollektiv föreställningsvärld av normer, kultur och ideologi. Denna kollektiva föreställningsvärld utgör en grups ideologiska och moraliska ledarskap över en annan, och fyller funktionen av att befolkningen ska anse ledningen vara legitim. Den härskande klassen får övriga klasser att acceptera deras kulturella, ideologiska och politiska värden som sina egna. Hegemonin består av ideologi, som genom sin ställning just som hegemoni framställs som ”sunt förnuft”, en ideologi som anses normal istället för att utgöra ett ställningstagande. Hegemonin är ett ideologiskt maktverktyg som sätter gränser för vad som kan tänkas, sägas och göras. Samtidigt betonar Linderborg att varje hegemoni behöver vara en kompromiss mellan de härskande och de behärskade. Hegemonin stärks av vissa tillmötesgående, där vissa krav (som inte hotar systemets överlevnad) från de som behärskas betraktas som rimliga. De behärskades politiska krav införlivas i hegemonin som i sin tur stärks av detta (Linderborg 2001, sida 14ff).

Begreppet hegemoni kommer ur en marxistisk tradition och förutsätter en syn på samhället som bestående av olika klasser i kamp mot varandra. Begreppet har används för att förklara avsaknaden av artikulerade klasskonflikter i efterkrigstidens Europa. Hegemonin bör även ses i relation till modellen om bas-överbyggnad, där ideologi kommer ur materiella förhållanden. Hegemonin kan inte förstås isolerad från den ekonomiska makten. (Linderborg 2001 sida 14ff, se även Gramsci 1971 sida 3f och 12).

I ett klassamhälle är de intellektuella inte en egen klass. De är istället relativt autonoma skikt, som dock är bundna till klasser. Gramsci delar som jag tidigare påpekat upp de intellektuella i två olika kategorier: de traditionella och de organiska intellektuella. De traditionella intellektuella är intellektuella grupper ”i den klassspecifika statens tjänst (Linderborg, sida 41) och består av klassiskt intellektuella grupper som akademiker, administratörer och religiösa eller juridiska auktoriteter. De framstår ofta som neutrala, men är fortfarande bundna till en viss klass. De organiska intellektuella är intellektuella som öppet förknippas med en specifik klass. Exempel på dessa kan vara en borgerlig ledarskribent eller en facklig funktionär. Arbetarklassens organiska intellektuella kallar Linderborg för rörelseintellektuella, och de består här av förtroendevalda, funktionärer och folkbildare (Linderborg 2001, sida 40-42, för Gramscis syn se Gramsci 1971 sida 5f).

Enligt Linderborg har Socialdemokraterna kämpat för hegemoni inom arbetarrörelsen och inom hela samhället, samtidigt som partiledningen har ägnat sig åt en hegemonisk kamp för att hålla avvikande och radikala inom själva partiet i schack. Hegemonin

utövas alltså på flera nivåer. Historien blir här en ideologisk maktresurs som kan användas i både internt inom rörelsen och externt inom hela samhället (Linderborg 2001, sida 438-439).

Socialdemokratin har enligt Linderborg mothegegoniska ambitioner. Den vill utmana den härskande klassens hegemoni genom att bygga en egen. Bruket av historia är ett viktigt verktyg i denna kamp. Ett tydligt exempel på socialdemokratins mothegegoniska ambitioner är hur den använder sin ledarkult. Detta historiebruk visar på hegemonins karaktär av kompromiss, där den kopierar en *form* (jämför historiekulturens grundtroper) från den borgerliga historieskrivningen, men fyller den med ett nytt innehåll. Hjalmar Branting skrivs av socialdemokratins rörelseintellektuella in i en position som tidigare har tagits upp av kungar och krigare. Istället för den nationella borgerlighetens ledargestalter ställer arbetarrörelsen sina egna, men den förmår inte bryta med formen *ledarkult*. Varje hegemoni måste bestå av en kompromiss (Linderborg 2001, sida 69).

Hjalmar Branting är även ett intressant exempel på historiebruk som visar den tidiga arbetarrörelsens relation till det offentliga samhället. Detta är en dubbel relation, eftersom socialdemokratin i likhet med hela arbetarrörelsen upplever sig vara i opposition mot det etablerade samhället, samtidigt som ledningen inom socialdemokratin försöker framställa sig som stabil och ansvarstagande för att kunna samarbeta med de borgerliga partierna. Branting går i historieskrivningen från att framställas som arbetarnas ”hövding” till att framställas som en hela nationens statsman. I strävan efter att utöva hegemoni kan arbetarrörelsens intellektuella inte nöja sig med att vända sig till den gemenskap rörelsen utgör, utan måste vända sig till hela allmänheten. Branting går från klassens ledare till hela folkets. Ledarkulten är också en del av den hegemoniska kampen *inom* rörelsen. Medan ledningen vill framställa Branting som den stabila reformistiska statsmannen vill oppositionen måla upp honom som en marxistisk revolutionär, för att ge legitimitet till sin politik (Linderborg 2001, sida 145-146).

Gällande bruket av den äldre historien frågar sig Linderborg om Socialdemokraterna lanserar sin egen historia. Hennes svar är att de snarare annekterar och bitvis omformulerar en liberal och konservativ historia, som de till en viss mån fyller med eget innehåll. Historieskrivningen förändras dock när SAP går från att vara i opposition till att bli ett statsbärande parti. Från 1920-talet börjar socialdemokratin ge upp sin egen tolkning av historien. Historiska artefakter som tidigare fylls med ett innehåll av konflikt och klasskamp blir symboler för nationell enhet och samarbete mellan klasserna (Linderborg 2001, sida 324-325).

Linderborg drar slutsatsen att snarare än en härskande socialdemokratisk hegemoni så ser vi under 1900-talet hur Socialdemokraterna införlivas i den borgerliga hegemonin. Det Socialdemokraterna lyckas göra är att placera in sin folkhemsdiskurs i den borgerliga hegemonin, och på så vis få den att bitvis ändra utseende. Socialdemokratin integreras i den borgerliga hegemonin, som därför som konsekvens får ett sken av en välfärdsdiskurs. Här är det tydligt att hegemonin också har en gräns. Inom den borgerliga hegemonin är det möjligt att tala om effektivitet och fördelning, men omöjligt att tala om ägandeförhållanden. Det är möjligt att tala om reformer inom det kapitalistiska systemet, men inte om att utmana det. Detta visar sig också om vi studerar

Socialdemokraternas utveckling, som går just från att tala om klasskamp till att tala om folkhemmet medan de etableras och blir statsbärande. Klassbegreppet ersätts med en betoning av folket. Socialdemokratin lyckas med att dominera historieskrivandet på ett sätt som gör att andra aktörer måste förhålla sig till deras historiesyn, men den är fortfarande begränsad av den borgerliga hegemonins gränser. Inom vissa premisser är arbetarrörelsen stark, men det begränsar även dess makt. Hegemonin består av kompromisser som inkluderar och begränsar (Linderborg 2001, sida 435-438f). Här är det också tydligt hur hegemonin används för att försvara det rådande samhället. Oppositionella rörelser internaliseras i den härskande hegemonin och utgör då inte längre något hot.

Det viktiga med Linderborgs studie är att hon för in ett tydligt konfliktperspektiv i historiebruket, laddar det med politiska intressen och gör kampen om historien till en dragkamp mellan olika intressen. Hennes studie gör även historiebruket konkret och hänger upp teorin vid ett visst fall. Hennes teorier och begrepp kommer att återkomma under uppsatsen.

Handlingarnas natur

För att behandla undersökningens material är det viktigt att förstå varifrån materialet kommer. Göran Henriksson beskriver i sin studie av Örebro FNL-grupp gruppens uppkomst och verksamhet, och sedan deras efterlämnade arkiv från åren 1966-1978. Henriksson konstaterar att vi behöver förstå vad materialet vi behandlar egentligen är för något och vilken funktion det har fyllt för sina samtida. Annars riskerar protokoll och verksamhetsberättelser att bara blir kontextlösa pappersstycken, och helt tappa den mening de innehåller.

Henriksson beskriver en situation som inte är olik situationen där arbetarrörelsens arkiv grundas. En mängd tidigare politiskt aktiva personer (från olika organisationer) samlas för att tillsammans skapa en ny organisation av en annan karaktär. I ena fallet ett arkiv, i andra fallen den kommitté som senare blir Örebro FNL-grupp. Han försöker sedan förstå materialet utifrån aktivisternas tidigare bakgrund. Den stora mängden material måste förstås som en effekt av att aktivisterna som drev Örebro FNL-grupp i så hög grad kom från andra organisationer som redan var etablerade rörelser, och verkligen var en del av folkrörelsetraditionen. Detta gäller som sagt även när arbetarrörelsen grundar sina arkiv. Föreningsvanan är från start något som finns i gruppen och det formar materialet som uppstår.

Enligt Henriksson kan vi också se en tydlig ökning av mängden material som produceras då gruppen går igenom konflikter (Henriksson, 1987). Om det beror på att materialet i sig växer eller på att aktivisterna betonar vikten av att samla och bevara det materialet, låter Henriksson vara osagt.

Jag tror att vi behöver behandla protokollen från arbetarrörelsens arkiv i sin kontext, och vara medvetna om den funktion de fyller. Ett föreningsprotokoll är samtidigt en form av internjuridisk handling, den innebär demokratiska beslut och ofta en plan för handling.

Historisk bakgrund

För att kunna förstå arbetarrörelsens arkiv och dess historiebruk behöver vi först få en grundläggande förståelse för den tid då arkivet grundas och verkar. Arbetarrörelsens arkiv är inte isolerade företeelser, utan tvärt om uppstår de i en samhällelig kontext, i ett samhälle stätt i förändring. De är del i en samhällelig konflikt.

Mellan 1870 och det första världskriget tar industrialiseringen på allvar fart i Norden. Ekonomiskt, socialt och även rent fysiskt blir industrin central. Striden om parlamentarism och rösträtten blir tidens dominerande ideologiska, nästan kulturella, konflikt. Industrialiseringen och rösträttsstriden präglar tiden (Gustavsson 2007, sida 205-206).

Det är i denna tid som den moderna arbetarklassen uppstår - och också upptäcker sig som politiskt subjekt. Den fackliga och politiska organiseringen av modern typ börjar i Danmark på 1870-talet och här bildas också ett socialdemokratiskt parti 1876. Motståndet från staten är starkt. Trots detta och en avskräckande dålig ekonomisk konjunktur startas liknande partier i Norge 1887 och i Sverige 1889. 1880-talet är genombrottstiden för den moderna arbetarrörelsen i Skandinavien. Vid sekelskiftet 1900 är rörelsen en central del av samhället, vilket gör att rörelsen skolas in i borgerliga politiska former. Detta öppnar upp för en möjlighet till en vänsteropposition, i takt med att den etablerade arbetarrörelsen blir allt mer reformistisk (Gustavsson 2007, sida 217-219). Den internationellt erkände historikern Eric Hobsbawm menar att den kamp för rösträtt och demokratisering som den tidiga arbetarrörelsen bedrev också bidrog till att forma rörelsen. Rörelsen fick tydliga nationella ramar, eftersom staten den ställde sina krav mot var nationellt organiserad (Hobsbawm 1997, sida 173-174).

Även om arbetarklassens och arbetarrörelsens uppkomst påverkade både män och kvinnor så var arbetarrörelsen centralt manlig vid denna tid. Ledningen inom rörelsen prioriterade klass före kön, och argumenterade för att förbättringar för klassen även skulle innebära förbättringar för kvinnorna inom klassen. Idén om arbetsdelning mellan könen (mannen lönearbetar, kvinnan arbetar oavlönat hemma) var stark, även om verkligheten ofta såg annorlunda ut. Istället utestängdes kvinnor i många fall från de tidiga fackföreningarna, och de sågs som en låglönereserv som pressade ner lönerna (Gustavsson 2007, sida 219). Arbetarrörelsen var från sin start ett projekt dominerat av män.

Linderborg kategoriserar perioden 1890-1920 som en period av inre konflikter inom en heterogen rörelse. Både den ungsocialistiska oppositionen och splittringen av SAP 1917 är tecken på detta (Linderborg 2001, sida 58). För arbetarrörelsen blev den ryska revolutionen ett avgörande vägskäl. I alla de nordiska länderna sker det splittringar mellan reformistiska partier och revolutionära partier. I Sverige splittras det socialdemokratiska partiet 1917 och vänsteroppositionen bildar ett eget parti. (Gustavsson 2007, sida 245).

De nordiska socialdemokratiska partierna lyckas under 20-talet bilda regering i flera länder. Detta sker genom breda allianser med borgerliga partier, som kohandeln i Sverige och kanslerygdeforliget i Danmark. Även den fackliga rörelsen sluter under 30-talet vad som ska komma att bli epokavgörande avtal med sina motparter.

Hovedavtalet i Norge och Saltsjöbadsavtalet i Sverige innebär båda överenskommelser mellan arbetsmarknadens parter som kommer att forma de nordiska samhällena för en lång tid framöver. Det är dock riskabelt att stirra sig blind på den socialdemokratiska arbetarrörelsen, även om SAP med Linderborgs ord har varit hegemonisk inom svensk arbetarrörelse. Såväl den socialdemokratiska vänsteroppositionen som kommunisterna var emot vad de såg som ett socialdemokratiskt klassförräderi (Gustavsson 2007, sida 252-253).

Socialdemokratiens stora projekt från och med 30-talet är som ovan påpekats folkhemmet. Detta projekt innebär ett avsteg från den tidigare teorin om klasskampen och istället ska rörelsen bygga en välfärdsstat. Termen klass ersätts med termen folk. Gradvisa sociala reformer ersätter tesen om revolution, och kapitalismen ifrågasätts inte längre. Istället handlar politiken om att omfördela resurser inom det kapitalistiska systemet. Detta kan ses som en avgörande steg för arbetarrörelsen utveckling (Linderborg 2001, sida 353f och 362f).

Efter de dramatiska krigsåren rådde (tvärtemot vad många hade gissat) en 25-årig högkonjunktur i Norden. En ökad materiell standard går hand i hand med en växande offentlig sektor och ständigt expanderande sociala rättigheter. Socialdemokratin bygger vidare på sitt folkhem och sitter i regeringsställning fram till 1976, ibland med stöd av borgerliga partier. Det är först de ekonomiska kriserna på 1970-talet som sätter stopp för denna utveckling (Gustavsson 2007, sida 282 och 296).

Vi måste komma ihåg den roll som socialdemokratin spelar inom svensk arbetarrörelse. Socialdemokratiens hegemoniska ställning inom arbetarrörelsen har gått ut på att framställa radikala alternativ som avviker från den socialdemokratiska normen, medan de själva monopoliserar termen arbetarrörelse. Detta har gått hand i hand med att SAP faktiskt har dominerat den svenska arbetarrörelsen (Linderborg 2001, sida 191f). Historien och ideologin har varit vapen i den hegemoniska kampen inom arbetarrörelsen.

Linderborg skissar kort socialdemokratiens rörelsehistoria i Sverige. Rörelsen går från att vara i opposition till att vara statsbärande, men går även på andra sätt igenom olika perioder. Den första perioden präglas av interna konflikter inom en heterogen rörelse. Den andra perioden präglas av ett behov av att framstå som respektabel, framförallt genom att ta avstånd från radikala rörelser. Socialdemokratin går från klassretorik till folkhemsretorik, från att vara oppositionell till att vara statsbärande. Den tredje perioden präglas av debatt kring partiets eventuellt marxistiska ursprung. Den fjärde och sista perioden domineras av ekonomisk kris under 1990-talet. Socialdemokraterna förlorar den starka ställning inom både politik och ideologiproduktion som de länge haft (Linderborg 2001, sida 57-59).

Mot det konkreta

Efter denna genomgång av teori och metod är vi redo att börja på uppsatsens egentliga undersökning. Nu kommer materialet in i bilden. Genom begreppen historiemedvetande, historiebruk, historiekultur och grundtroper ska vi analysera vilken roll historien får för arbetarrörelsen. Genom begrepp som rörelseintellektuell, traditionell intellektuell och hegemoni kan vi studera hur rörelsen agerar. Kan dessa begrepp säga oss något uppsatsens syfte: **hur och varför skriver arbetarrörelsens arkiv historia?** Nu dyker undersökningen från det abstrakta mot det konkreta.

Arbetarhistoria

Arbetarhistoria utges av Arbetarrörelsens arkiv och bibliotek, ARAB. Tidskriften kommer med fyra nummer per år, men eftersom dubbelnummer är vanliga blir det snarare tre. Från starten 1977 till det första numret 2016 finns det strax över hundra ledartexter. Ledarna är oftast signerade, men även osignerade förekommer. Av de signerade är en majoritet män. Tidskriften heter ursprungligen *Meddelanden från Arbetarrörelsens arkiv och bibliotek* men byter 1984 namn till *Arbetarhistoria*. Notera att även numreringen ändras under utgivningen – från löpande till volymer per år.

Det vi för denna studie är intresserade av är inte ledartexternas presentationer av numrens innehåll, innehållet i sig eller de administrativa detaljer som ingår. Det är istället de attityder och den analytiska synen på historien som vi vill åt.

Det är även viktigt att komma ihåg hur ledare som text skiljer sig från protokoll. Medan ett protokoll är en agerande handling, som innebär beslut som skall omsättas i handling, fyller en ledare snarare funktionen av inledning. Den presenterar ett innehåll men utgör också möjlighet till en mer övergripande diskussion.

Under de tidiga åren är ledarna mer administrativa. De presenterar numrets innehåll och säger något kort om temat. Med tidens gång och tidskriftens utveckling får dock ledarna en mer diskuterande, essäistisk form, vilket erbjuder ett rikare material för analys.

Nostalgi och fasta punkter: *Arbetarhistorias* jubileumsmentalitet

Det är frestande att ägna sig åt romantisering och nostalgi, när man firar jubileer, t.ex. att tala om allt som var bättre förr. I Arbetarrörelsens arkiv och bibliotek och i tidskriften Arbetarhistoria ägnar vi oss i regel inte åt sådan historieskrivning, även om bilderna i detta häfte kanske talar ett annat språk. Men, som sagt, det är ju ett jubileumsnummer...

Arbetarhistoria, 1989:1-2

Denna varning för romantisering kommer från SAP:s hundraårsjubileum 1989. Den kan mycket väl upplevas som relevant, eftersom den historia som *Arbetarhistoria* skriver är fylld av jubileer och referenser tillbaka genom historien. I fallet med SAP:s jubileum så ”Hyllar [*Arbetarhistoria*] hundraåringen med detta nummer” (*Arbetarhistoria* 1989:1-2). Formuleringen att ”hylla” kan sannerligen få oss att fundera över romantisering och nostalgi. Förutom de mer anonyma jubileer *Arbetarhistoria* uppmärksammar är ”de stora männen” återkommande i historieskrivningen. August Palm (*Arbetarhistoria* 1981:3), Karl Marx (*Arbetarhistoria* 1982:4-1983:1), Olof Palme (*Arbetarhistoria* 1986:1-2) och ARAB:s grundare Oscar Borge är återkommande figurer i historieskrivningen. Speciellt August Palm har en viktig roll som ”Sveriges första socialdemokrat” (*Arbetarhistoria* 1981:3). Det skrivs bitvis en historia om de stora personligheterna, och *Arbetarhistoria* argumenterar för att detta har ett värde (*Arbetarhistoria* 1986:3-4). ”Forskningen om arbetarrörelsen blir ofta historien om organisationer, strukturer och globala förändringsmönster, den enskilda människan försvinner i massan” (*Arbetarhistoria* 1984:3-4). Så är dock inte fallet med de stora männen; de lever och frodas i *Arbetarhistorias* historieskrivning. Långt senare motiverar tidskriften denna form av historieskrivning med att ett biografiskt perspektiv ger historien en efterlängtd kronologisk röd tråd, och säger något om kontexten. I slutändan anses detta göra historien legitim (*Arbetarhistoria* 2010:4).

SAP:s hundraårsjubileum 1989 trängs snart undan av de historiska händelser som skakar Östeuropa det året. Det antikvariska bakåtblickandet (jubileumsmentaliteten som minns) sköljs bort av ett historiebruk som fortfarande ser bakåt, men letar i det förgångna efter vad som är användbart idag. *Arbetarhistoria* finner texter om tidiga ryska revolutionärens relation till svensk arbetarrörelse och aktualiserar på så vis arkivets historia i ljuset av aktuella händelser (*Arbetarhistoria* 1989:4).

2002 firar ARAB sitt eget hundraårsjubileum genom att som en del av utgivningen av *Arbetarhistoria* ge ut en bok. I denna boks inledning beskrivs historien som en väg av framgångar och reträtter, fylld av konflikter. Även om arbetarrörelsens utveckling i Sverige inledningsvis klassas som ”trevande” finns här en anda av framsteg och framgångar. Trevandena har lett till resultat (*Arbetarhistoria* 2002:1-2). Även LO:s hundraårsjubileum uppmärksammas 1998. Här förmedlas en bild av hur medlemmarna genom rörelsen är historien och skall känna stolthet över den. ”Det finns goda skäl att känna stolthet över denna historia” (*Arbetarhistoria* 1998:1-2). Hundraårsjubileet av

socialdemokratins första partiprogram uppmärksammas även det med stolthet (*Arbetarhistoria* 1997:3-4). *Arbetarhistoria* frågar sig faktiskt också vad dessa jubileer och minnesdagar ska användas till. Skribenten ser det som en ”hävstång för att lyfta det vardagliga”, alltså att sätta det vardagliga i en (historisk) kontext. Jubileer kan fylla rollen som ”Julafton när det är som mörkast”, en möjlighet att minnas sig bort från dagens kris. Dagens kriser och sparpaket ställs mot en förlorad guldålder (*Arbetarhistoria* 1995:3-4).

Förutom rena jubileer så är även referenser till den stora historien återkommande. ”Ett spöke går genom Europa” heter det 2001 (*Arbetarhistoria* 2001:4), spanska inbördeskriget uppmärksammas 1996 (*Arbetarhistoria* 1996:4-1997:1) och 1987 dras paralleller till världskrig och arbetarrörelsens splittring (*Arbetarhistoria* 1987:2). Dessa signifikanta punkter används för att hitta mönster i historien. De utgör artefakter för ett orienterande i historien. Även murens fall blir en jubileumsartefakt (*Arbetarhistoria* 2009:4), liksom uppförandet av ett monument till minne av skotten i Lunde (*Arbetarhistoria* 1981:17). Årtalens funktion som symboliska punkter utvecklas i en ledare 2008. Det är då fyrtio år sedan 1968, med allt vad det betyder. Här beskriver skribenten hur året 1968 blivit en symbol, för något som egentligen var en mycket längre process, som grodde ända tillbaka till 50-talet. Historiskt har processen förenklats till kort och gott artefakten ”68”, som laddas med en viss mening. Av denna symbolskapande process följer också att det är möjligt att dekonstruera symbolerna, och på så vis skapa nya sammanhang (*Arbetarhistoria* 2008:2).

Året efter ARAB:s hundraårsfirande uppmärksammas Alva Myrdals födelse i en ledare. Det är intressant dels för att hon står som nästan ensam kvinna bland alla ”stora män”, men också för att det följer en diskussion om *mening*. Alva Myrdal blir en symbol för modernism, den rationella och objektiva framstegstron. Hon ställs sedan i en kanske oväntad konfrontation med Dostojevskij, som representant för kritiken mot modernismen. Modernismens förnuft gör enligt Dostojevskij livet fattigare, den rationella planeringen går inte att använda på det personliga livet (*Arbetarhistoria* 2003:2-3). Om vi applicerar detta rent historiefilosofiskt får vi en kritik av det ständiga mätandet, uppmärksammandet av jämna årtalskonstruktioner och förenklade samband. Den objektiva framstegstron får sig en känga, och från mörkret är det oklart vart vi stiger, om vi stiger alls.

Tidskriftens återkommande jubileumsmentalitet problematiseras åter 2004. Här konstateras under rubriken *Historien är full av bemerkelsedagar* att varje år är ett jubileumsår, och att dessa jubileer används sporadiskt och godtyckligt. Vi konstruerar en begriplig historia av det förflutna. Ledaren fortsätter sedan att rada upp jubileer för 2004 och avslutar med att konstatera att många av dessa känns nära även idag (*Arbetarhistoria* 2004:4). Historien konstrueras och görs begriplig med hjälp av jubileer eller stora män, och genom detta jämförande känns det som skett under 1900-talet nära oss än idag.

Arbetarhistoria konstaterar dock att jubileer inte är slutet på historien. Även om ”Man kanske ska akta sig för jubileer, knappt har man firat det förrän objektet hamnar i kris”, så visar inte minst ARAB:s fortsatta verksamhet att jubileer inte sätter punkt för historien (*Arbetarhistoria* 1992:1-2). Historien skrivs bakåt, för att uppmärksamma, men har också ett värde framåt, genom att inspirera. Jubileer erbjuder också en

möjlighet att sätta dagens händelser i en kontext och förstå dem närmare. Utan att minnas Hiroshima hade rörelsen mot provsprängningar och atomvapen varit omöjlig (*Arbetarhistoria* 1995:3-4).

Det unika, upprepningen och parallellerna

Den historia *Arbetarhistoria* skriver är alltså fylld av jubileer och historiska paralleller. *Arbetarhistoria* drar paralleller mellan samtidens flyktingpolitik och den från andra världskriget (*Arbetarhistoria* 1988:2), om arbetsskydd (*Arbetarhistoria* 1993:4) och i samband med 90-talets kris dras linjer tillbaka till 30-talet (*Arbetarhistoria* 1994:3-4). Men för att vidare förstå dessa måste vi studera hur sambanden mellan nuet och dåtiden ser ut. I fallet med Myrdal och Dostojevskij illustreras hur en objektiv framstegstro ställs mot en mystisk förnuftskritik. Liknande diskussioner om historiens samband och mening återkommer bland *Arbetarhistorias* ledare. En diskussion om historikernas roll kommer fram 2004. Även här talar skribenten genom ombud, denna gång Nostradamus: ”varje gång något händer, så är stjärntydarna där för att förutse vad som precis har hänt”. Skribentens poäng är att dagens historiker sitter med facit i hand och utifrån detta enkelt kan måla upp en rak utveckling genom tiderna. Historikerna skall dock varken döma det förflutna, sia om framtiden eller ”påstå utvecklingens nödvändighet” (*Arbetarhistoria* 2004:1-2). Historien innehåller upprepningar men också nya element. Ingenting är determinerat eller objektivt givet (se även *Arbetarhistoria* 2013:1).

Ledartexten med rubriken *Framtiden tur och retur* målar upp en historisk bild utifrån det magasin ARAB idag förvarar material i: en gammal gruvarbetsplats. Industri ersätts av information. Historien är inte linjär och förutsägbar, utan kringelikrok: ”det förflutna verkar på retur”. Gamla nedlagda gruvor öppnas igen för att ta emot informationssamhället och ju snabbare världen förändras desto större behov av fasta historiska punkter. *Arbetarhistoria* argumenterar mot slentrianmässigt epoktänkande med tydlig historisk progression (*Arbetarhistoria* 2008:1). Liknande poänger görs i början av 90-talet: nuet är stannat i snabb förändring och vi tvingas möta de utmaningar det innebär. Här kan historien användas för att hitta svar på våra frågor i nuet (*Arbetarhistoria* 1992:3-4 – 1993:1). Under rubriken *Att se både det unika och det allmänna* konstateras att vi både kan och måste lära av historien, men att jämförelser ofta görs alltför lättvindigt. Skribenten beskriver rasismens återkomst och hur vi behöver sprida historisk medvetenhet för att förhindra en liknande utveckling. Jämförelsen med 30-talet ligger outtalad (*Arbetarhistoria* 2000:1-2). Tiderna är dock inte de samma. Även om historien upprepar sig, så gör den det under unika förutsättningar. Det förs också en diskussion om en förstående inlevelse i individuella fall jämfört med en mer strukturell syn på historien. Vi behöver, enligt *Arbetarhistoria*, förstå enskilda aktörers motiv samtidigt som detta riskerar att få oss att döma samma individer, eller tappa överblicken (*Arbetarhistoria* 1996:1-2). Vi behöver se både det unika och det allmänna.

Varningen för förenklade orsakssamband återkommer. I samband med millennieskiftet skrivs en ledare som konstaterar att osäkerheten är stor nog vad gäller orsakssamband i det förflutna, och att historiker bör inte försöka förutspå framtiden. Den nya epok som det nya millenniet utgör manar dock till återblick: ”Början till ett nytt årtusende ger

anledning att blicka bakåt”(Arbetarhistoria 1999:4). Detta anses inte minst gälla för arbetarrörelsen, eftersom den har dominerat de senaste hundra åren. Vi ser här en tydlig epokindelning (arbetarrörelsen tid), hur jubileer används för att skapa meningsfullhet och hur makt ger ett stolt ägande av historien. Det bildas en identifikation i historien genom att i nuet se bakåt.

Den rationella, objektiva och förutsägbara historien blandas ut med en historia som är mindre lagbunden. Mellan Myrdal och Dostojevskij uppstår en växlande bild av ordning och det unika. I en ledare inledningsvis präglad av en förenklad jubileumsmentalitet konstaterar *Arbetarhistoria* att det strax är hundra år sedan grundandet av SAP 1889. Detta innebär att det är två hundra år sedan det franska revolutionsåret 1789. 1789 har varit viktigt inte minst inom marxistisk historieskrivning, som utifrån denna borgerliga revolution målar upp en rak progression till en socialistisk revolution i framtiden. Men historien följer inte förutsägbara linjer, skriver *Arbetarhistorias* ledarskribent. Motgångar och katastrofer blandar ut framgångarna, utvecklingen kan bryta med det förgångnas löften. Världskriget och nazismen tas som exempel (*Arbetarhistoria* 1988:4). Vissa utvecklingslinjer bryts, medan andra åter blir aktuella:

Förändringens vind [...] blåser kraftigt, men inte på samma sätt som man tänkte sig för ett par år eller ens månader sedan. Historien springer ikapp och förbi, både i Sverige och utanför, och etablerade politiska sanningar är plötsligt utsatta för häftigt korsdrag. Utvecklingslinjer bryts, å ena sidan, och historiska jämförelser blir ånyo aktuella, å den andra. Under sådana förutsättningar är det speciellt svårt att skriva program.

Arbetarhistoria 1990:1.2

I denna ledartext från 1990 är det tydligt att *Arbetarhistoria* ser historien som en metod för orientering, men att detta i sin tur är svårt, eftersom historien är så pass föränderlig. Det handlar inte om en enkel progression utan något spretigt och oförutsägbart, vilket framgår av citatet ovan. Utifrån en sådan grund är det svårt att bygga politik. Det finns en dubbelhet i historien, som tillåter oss att se den både på nära håll och på mer avstånd. Vi kan se den både i fågel- och i grodperspektiv, skriver en ledarskribent 1995 (*Arbetarhistoria* 1995:3-4). Ett fågelperspektiv kan genom historisk kunskap ge intryck av att ”inget nytt sker under solen” och verka passiviserande. Samtidigt ser den som råkar illa ut i nuet ofta sin situation ur ett historiskt grodperspektiv. Då spelar historisk distans och kunskap mindre roll. Dock skriver skribenten också att vi *givetvis inte* kan dra slutsatser av historiska erfarenheter. ”Historien är alltid unik” (*Arbetarhistoria* 1995:3-4). Dock kan historien om den användas rätt ge både ett reflekterande lugn och en nyttig närhet.

Det är lätt att glömma kampen våra tidigare generationer förde för våra demokratiska rättigheter, konstaterar *Arbetarhistoria* 2014. Framsteg är absolut inte självklara, de kräver kamp. Skribenten fortsätter med en aktualisering av det historiska genom en referens till att vi idag ser allt fler antidemokratiska rörelser. Det är tydligt att vi står på historiska axlar: gårdagens framsteg är våra positioner. Historien används sedan som en uppmaning till kamp. Vi vann då och kan vinna igen (*Arbetarhistoria* 2014:3). Den

utveckling vi trots allt ser är ingen självklar utveckling, utan det finns istället ett tydligt konfliktperspektiv: det är den tidigare kampen som fört oss hit (*Arbetarhistoria* 2014:4). Vi lever i samma politiska strid nu som då, det finns en utvecklingslinje och det finns framsteg (*Arbetarhistoria* 2004:1-2). Utifrån dessa ledare ser vi en tydlig bild av hur historien hänger ihop och att allt är del av en större utveckling. Även om det inte är en självklar utveckling finns det ett tydligt mönster i historien. Ett mönster präglad av konflikter.

Framtiden var bättre förr!

Måtte den tiden snart komma, då arbetet blifver en glädje och icke en förbannelse! Låtom oss alla sätta in hela vår kraft på att föra mänskligheten dit! Och kunna vi icke hinna dit, så låt då våra efterkommande skörda frukten av den säd vi sått.

Social-Demokraten 1 maj 1886, återgivet i *Arbetarhistoria* 1985:4

I denna historiska återgivning från en ledare 1986 är den historiska berättelsen tydlig. Från mörkret ska vi stiga mot ljuset! Arbetarrörelsen har en framtidsvision. Detta budskap blir också satt i en ny kontext när det upprepas 1985. Skribenten sitter med facit i hand, och kan bedöma visionen. 1985 konstaterar skribenten att ”studiet av historien är också en studie av olika framtiders historia” (*Arbetarhistoria* 1985:4). Historien vi läser i efterhand blickar framåt. Även om historien är fylld av såväl framgångar som motgångar är bilden som målas upp att vi går mot en ljusare framtid (*Arbetarhistoria* 2002:1-2). Historien har en riktning. Lägg till detta den stolthet inför historien och den historiska kampen (LO och SAP:s jubileer etc.) som *Arbetarhistoria* talar om. Det skrivs en stolt och solidarisk historia (*Arbetarhistoria* 2009:3 och 2010:1). Denna stolta historia är dock utblandad med motgångar. ”Det socialdemokratiska partiets historia sedan 1889 utgörs av en lång rad med stolthet uppvisade framgångar, liksom även av många besvikelser, över uteblivet resultat, över uteblivet erkännande.” (*Arbetarhistoria* 1986:1-2) Här stiger vi mot ljuset, och det mörka molnet på himlen är främst att resultatet och omgivningens erkännande ibland uteblir.

Tjugo år senare konstaterar *Arbetarhistoria* på samma ämne att ”Vi älskar att odla våra myter”. Det är farligt att måla upp en romantisk bild av en engagerad och nobel dåtid: dåtiden var ungefär som nu. Det finns en likhet och en kontinuitet i historien (*Arbetarhistoria* 2005:4).

Det finns alltså en berättelse om att vi stiger från mörkret. Men denna berättelse har en intressant nyans. Eftersom den förlorade tidsåldern befann sig i kamp för en ljusare framtid blir bilden av historien dubbel. Det finns här inslag av en förlorad guldålder. Som titeln på en ledare från 2001 lyder: *Framtiden var bättre förr* (*Arbetarhistoria* 2001:1). I denna ledare uppmärksammas de ”många stolta tidningsflaggskepp” som gått förlorade. Detta är en historia som väcker känslor, och de försvunna organen sörjs. Tidningarna och deras kamp tillhör en förlorad tid. *Arbetarhistoria* sörjer en förlorad

guldålder (en epok stadd i kamp, en tidsålder som varit på väg) (*Arbetarhistoria* 2004:3). Tankarna på en förlorad guldålder och en allt ljusare framtid kombineras. Som Aronsson påpekar kan de två troperna existera sida vid sida.

”Allt som är fast förflyktigas” citerar en ledarskribent 1997 Marx, och skriver därmed in sig i kontinuitet som får innefatta även Herakleitos och Hegel. Uttalandet är en kritik av den framtidsoptimistiska dåtiden, i vad som kallas ett förvirrat nu utan riktning. Skribenten undrar om vi kan lita på historikerna, och fortsätter med att konstatera att efter att bilden av det stora socialdemokratiska projektet börjat ifrågasättas upplever vi en otrygghet, ett historiens slut, en brist på fasta punkter att orientera oss efter. Vi nutida behöver historien för att kunna förstå oss själva (*Arbetarhistoria* 1997:3-4). Rörelsen behöver sina stabila historiska artefakter. När den historia rörelsen målat upp rasar samman måste den skriva en ny. Efter att den historiska berättelse bilden av det lyckliga folkhemmet utgör fått kritik genom gruvstrejken 1969-1970 och tesen av slutet på konsensus uppstår behov av en ny historieskrivning (*Arbetarhistoria* 1977:2-3). Annars migrerar vi med Nietzsches ord planlöst genom historien.

Den kämpande historien

Arkiv är inte historiens mausoleum utan dess ammunitionsförråd

Arbetarhistoria 2011:4

Det kanske tydligaste exemplet på en kämpande historieskrivning är dubbelnumret 2-3 2011. Här ställer ledarskribenten frågan om historisk kunskap har någon betydelse i det fackliga arbetet. Svaret blir att på ett praktiskt plan kan vi absolut stärkas av historien i vår dagliga kamp, men det finns också en större fördel. På ett större plan gör historien det möjligt att reflektera över sina frågeställningar, utveckla sin analys och fundera kring sina mål. Det gäller att diskutera aktuella frågor utifrån egna premisser. Poängen är inte att hålla sig fast vid det gamla, utan att behålla sin relevans och existentiella självständighet. Historien är en källa till lärdom och ett stöd i kampen. Tiderna är sig i grunden lika, men innehåller gradskillnader. Lönerna har höjts, men kampen för rättvisa löner fortsätter. Olyckor sker fortfarande på arbetsplatserna, men i mindre utsträckning (*Arbetarhistoria* 2011:2-3). Förändring och kontinuitet existerar sida vid sida i den historiska konflikten.

Under rubriken *Vem ska skriva det moderna slaveriets historia?* sätts 2000-talets utnyttjande av bärplockare i relation till historiskt slaveri. Det som sker idag blir begripligt i historiens ljus och fördöms också genom det. Det handlar både om pedagogik och om politik. Ledartexten från 2013 är en mycket samhällsrelevant text. Frågan om historieskrivning ställs också eftersom många av de som utnyttjas är papperslösa. De kommer att lämna få, om några, spår efter sig i arkiven. Arkiven måste därför öppnas för de papperslösa (*Arbetarhistoria* 2013:3-4). 2013 är det en aktivistisk syn på arkiveringen som råder på *Arbetarhistoria*, och ett ideologiskt bruk av historien.

2012 använder *Arbetarhistoria* historien för att diskutera det moderna tjänstefolkets arbetsförhållanden. RUT-arbetarnas villkor förstås genom tjänstefolks villkor genom

tiderna. Även om mycket förändras är mycket också sig likt (*Arbetarhistoria* 2012:1). 2015 beskriver en ledarskribent hur politisk kamp förändras, och nya organisationsformer ersätter de gamla. Poängen är här den samma: formerna kommer och går, kampen består (*Arbetarhistoria* 2015:3).

I ett föränderligt samhälle vill *Arbetarhistoria* att arkivet ska nå ut till alla som har nytta av deras samlingar. Arkivet måste kämpa för att inte i framtiden bli ett ”tyst mausoleum” utan istället förbli en aktuell institution (*Arbetarhistoria* 1992:3-4 – 1993:1). Institutionen upplever att den har en politisk roll att fylla. Även kulturen ska mobiliseras och förstås som en del i en politisk kamp: ”Kultur är allt vi gör för att visa att en annan värld är möjlig. Kulturarvet är berättelsen om hur vi försöker nå dit. Kulturarvet är ammunitionen.” (*Arbetarhistoria* 2011:4). *Arbetarhistoria* ser sig som en del i en politisk kamp.

Syftet med att skriva historia

Varför ska vi skriva historia? För att korrekt återge *wie is eigentlich gewesen*, för att rättvist tolka, för att kämpa för det rättmätiga eller av helt andra skäl? En ledarskribent 1996 diskuterar dessa frågor. Enligt skribenten skrivs historien för att kunna korrekt återge händelser, och ge rättvisa åt historiska skeenden. Det finns en vilja att vara historievetenskapligt exakt i sitt beskrivande, men också ett bitvis konkurrerande syfte att ge historiska aktörer rättvisa (*Arbetarhistoria* 1996:1-2).

Skribenterna på *Arbetarhistoria* är medvetna om att det här kan uppstå en dubbel lojalitet. Tidskriften har ett intresse av att allmänt beskriva vad som har hänt, men har samtidigt det partikulära intresset knutet till arbetarrörelsen. Det uppstår en konflikt mellan professionalism och tidskriftens uppdragsgivare, mellan vetenskaplighet och det ideologiska (*Arbetarhistoria* 2002:3-4). Många av skribenterna är själva en del av arbetarrörelsen, men vill också skriva en objektiv historia (*Arbetarhistoria* 1987:1). Det finns tecken på både ett vetenskapligt och ett existentiellt men samtidigt ideologiskt historiebruk. I mångt och mycket råder det dock harmoni mellan vetenskapens och rörelsens krav. Det ligger enligt *Arbetarhistoria* även i det allmännas intresse att de största folkrörelsernas handlingar bevaras (*Arbetarhistoria* 1992:3-4 – 1993:1). Ett senare inlägg i den diskussionen sker med anledning av den hemlösa konsten som kastas ut från folkets hus runt om i landet. Här finns flera exempel på historiska bilder som idag framstår som antingen pinsamma eller morbida, till exempel med anknytningar till Östblocket och den då reellt existerande socialismen. Det är konst som påminner om politiska misslyckanden eller rent av katastrofer, men likväl konst som är en del av rörelsens historia. Här är ARAB:s ambition att bevara den obekväma historien, att betona det vetenskapligt ärliga även om den idag blivit politiskt opassande. Ingen kronologisk imperialism ska tillrättalägga historien efter dagens normer (*Arbetarhistoria* 2007:4).

Här och var finns en ambition om att jaga historisk rättvisa. Till exempel vill *Arbetarhistoria* i mitten av 80-talet betona svenska socialdemokraternas roll i kampen mot Hitler. Denna historia anser de inte ha fått tillräcklig uppmärksamhet

(*Arbetarhistoria* 1985:3). Historien ska användas för att i efterhand ge rättvisa åt aktörer. Historien har också sin terapeutiska effekt. Det vi lever i idag har sin förklaring och sina paralleller i historien, ibland långt tillbaka. Orsak leder till verkan, det finns förklaring och logik i historien. Historien är alltid närvarande. Först genom att förstå historien kan vi gå vidare, konstaterar *Arbetarhistorias* ledarskribent 1994 (*Arbetarhistoria* 1994:1).

Gemenskapen

Än så länge finns det mycket lite forskat om kvinnors fackliga verksamhet

Arbetarhistoria, 1984:3-4

Den historieskrivning som *Arbetarhistoria* står för målar upp en gemenskap, som är både ett skapande subjekt och det objekt som studeras. Det går att argumentera för att det är just historieskrivningen som skapar denna gemenskap. Oaktat detta är det en manlig historia som skrivs. Med ett fåtal undantag är det stora *män* som utgör jubilarer och historiska artefakter. Som tidskriften också skriver har det inte minst inom facket funnits sega, manliga strukturer. Det har krävts en medveten kvinnokamp för att få någon form av erkännande (*Arbetarhistoria* 1999:2-3). Även om kvinnor förekommer i den historia som skrivs, till exempel *Kvinnors arbete på mäns villkor?* från 2000, så handlar det om undantag (*Arbetarhistoria* 2000:3-4).

Denna manliga dominans kommer dock med tiden upp till diskussion på ledarsidorna. 1987 beskriver ledaren hur ”många historiker” anser att det är felaktigt att lägga ett ”könsspecifikt” perspektiv på historien. Skribenten syftar på genushistoria, som 1987 kallades kvinnohistoria, och anser detta vara en modefluga. 1987 har dock många kvinnohistoriker börjat uppmärksamma den manliga dominansen inom historieforskningen, och dragit slutsatsen att forskningen inte är könsneutral. Den domineras av män. Det ”könsneutrala” blir en blindhet för den sneda könsfördelningen, och ett ”könsspecifikt” perspektiv behövs enligt ledarskribenten (*Arbetarhistoria* 1987:4-1988:1). Kvinnohistoria blir ett perspektiv som återkommer i samband med en historikerkonferens 1989. Då skriver ledarskribenten att ”Forskare från kvinnoperspektiv mötte och konfronterade företrädare för ämnets huvudfåra” (*Arbetarhistoria* 1989:3). Denna formulering, med uppdelningen i huvudfåra och kvinnohistoriska avvikare, är talande för vilka som anses vara del av gemenskapen. Det säger oss även att det finns motsättningar inom gemenskapen.

I en ledare från 1979 skriver en ledarskribent att Arbetarrörelsens arkiv från starten haft som ambition att vara hela rörelsens arkiv. Detta har försvårats av misstro från oppositionens sida och motarbetats av de många splittringarna vänster om socialdemokratin (*Arbetarhistoria* 1979:10). Syndikalister och senare kommunister betraktas som revolutionära *alternativ* inom arbetarrörelsen. I denna fråga finns det en ambition om historisk rättvisa: syndikalisterna har i tidigare forskning framställts i dålig dager, men det är dags att ge en rättvis bild (*Arbetarhistoria* 1980:14-15). Även

om oppositionella grupper alltså finns med i medvetandet finns de där som ett *alternativ*, the path not taken. De har en svag närvaro, men uppmärksammas ibland.

Det finns i *Arbetarhistoria* en medvetenhet om hur den stora socialdemokratin har placerat oppositionen inom arbetarrörelsen i skuggan, inte minst genom sin makt över historieskrivandet. En ledarskribent citerar författaren George Orwell: *den som kontrollerar det förflutna kontrollerar även framtiden* (*Arbetarhistoria* 1998:3-4). Här har vi en nyckel till att förstå relationen till oppositionen inom rörelsen. Med Linderborgs ord byggs det en socialdemokratisk hegemoni inom arbetarrörelsen. Oppositionen till socialdemokratin trängs undan eller framställs i dåliga dager. Det växer dock fram ett vetenskapligt historiebruk som konkurrerar med detta ideologiska bruk. Detta vetenskapliga bruk vill istället reda ut vad som egentligen har hänt, och talar i termer av historisk rättvisa.

Även om den historia som skrivs i mångt och mycket är svensk, finns det också passningar åt andra perspektiv. Det internationella återkommer. En hand sträcks över till Finland i samband med en betoning av hur inblandad finska arbetarrörelsen varit i den svenska rörelsens historia (*Arbetarhistoria* 1980:13). Även Danmarks rörelse inkluderas i gemenskapen (*Arbetarhistoria* 1979:7-8). Det finns vid vissa tillfällen en nordisk sammanhållning. Med dessa undantag är *Arbetarhistoria*, som tidskriften själv påpekar, del i en svensk historisk forskning som är nationellt inriktad (*Arbetarhistoria* 2007:1).

Ibland erbjuder historieskrivning ett facit till sina egna underliggande frågor. Detta tar sig i *Arbetarhistorias* fall formen av en text om en ickerepresentativ företrädare. Genom att se vad som uppfattas som avvikande och unikt kan vi också se vad som anses vara normalt. Avvikaren bryter mot en existerande norm. 2013 skriver en ledarskribent om Lucy Mvubelo. Mvubelo var en internationalistisk svart kvinna från Sydafrika som arbetade med organisering och politiska frågor. Skribenten betonar att hon är en ovanlig historisk gestalt. Hon blir en spegelbild där arbetarrörelsens gemenskap presenteras genom *avvikande* (*Arbetarhistoria* 2013:2).

Sammanfattning: *Arbetarhistoria*

Det finns i *Arbetarhistoria* en ständigt närvarande metadiskussion om historia som bedrivs i nära kontakt med dagens politiska kamp. Slutsatsen är att vi behöver historisk kunskap idag för att kunna fatta beslut inför framtiden. Historien är relevant för dagens konflikter och brukas ideologiskt.

Arbetarhistoria skriver en historia som innehåller många jubileer och fokus på ”stora män”. Som Linderborg också påpekar tar den svenska arbetarrörelsen över tropen med stora män från de borgerliga historieskrivarna. Det är en historisk modell som rörelsens intellektuella fyller med eget innehåll (artefakter på rörelsens egna villkor) men det är inte en modell de kan bryta med. Historiebruket blir en kompromiss mellan form och innehåll. Samtidigt ger fokuset på aktörer och jämna årtal historien ett rationellt skimmer. Historien förädlas och görs logisk och får då ett värde.

Detta visar sig också genom ett fokus på jubileer. Tillsammans med ”de stora männen” används de som historiska artefakter och fasta punkter att orientera sig efter. Ur det förflutnas oöverskådliga myller reser sig en mängd referenser som agerar fasta punkter och gör historien begriplig. Dessa behövs för att hitta i ett förvirrande landskap: den som är rädd för att gå vilse kan lägga ut brödsmlor för att hitta en väg tillbaka. Dessa fasta punkter är dock kodade på arbetarrörelsens språk. Det är hela tiden viktiga politiska punkter från arbetarrörelsens historia och politik som används för att göra historien förståelig. Historien med stort H sätts i relation till rörelsens självbild.

Med tiden problematiseras dock tidskriftens jubileumsmentalitet allt mer. 2004 konstateras att historien är fylld av godtyckliga jubileer, som inte nödvändigtvis betyder någonting. Även om historien upprepar sig, så gör den det alltid under unika förhållanden. Den rationella, objektiva och förutsägbara historien blandas ut. Mellan Myrdal och Dostojevskij uppstår en växlande bild av ordning och det unika.

Intressant att notera är också hur *Arbetarhistoria* själva noterar en konflikt inom sitt historiebruk. Det ideologiska bruket av historien är stark bland *Arbetarhistorias* ledare. Speciellt stark är det på 2000-talet. Här används historien gång på gång för att sätta missförhållanden i historisk kontext, och mana till kamp mot dem. Dock är den vetenskapliga ambitionen att beskriva vad som verkligen har hänt också stark. De båda historiebruken övergår i varandra, idealen samexisterar och får historieskrivningen att pendla. Jubileer övergår i dagspolitik, historien används för att förstå dagsaktuella konflikter. Tidskriften försöker att bedriva vad Karlsson och Zander skulle kalla ett vetenskapligt historiebruk samtidigt som den bedriver ett ideologiskt bruk av existentiell karaktär. Med detta menar jag att *Arbetarhistoria* försöker uppnå politiska mål med existentiella metoder. Tidskriftens projekt att bygga en gemenskap visar på detta.

Den gemenskap som återfinns i *Arbetarhistorias* ledartexter är i hög grad präglad av svenska socialdemokratiska män. Med tiden problematiseras den manliga dominansen och det finns också exempel på transnationella band. Men precis som i fallet med den politiska oppositionen förblir det gränsöverskridande en marginaliserad reaktion på en svensk, manlig och socialdemokratisk dominans. Den hegemoniska normen (det ideologiska bruket) utmanas av *den historiska rättvisan* (det vetenskapliga bruket). Se

till exempel hur SAC ska ställas i ett rättvist historiskt ljus, efter att tidigare ha beskrivits orättvist. Ett annat exempel är hur ett fokus på kön behövs för att genomsåda en historia som tränger undan kvinnor inom rörelsen.

Även om historien uppvisar framsteg är det i grund och botten samma värld vi lever i. Samma konflikt kvarstår. Aronssons troper kombineras: samtidigt som vi stiger mot ljuset lever vi också i kvalitativt samma värld. Vi står på tidigare generationers axlar och även om historiens deterministiska utveckling är svag finns det en kontinuitet i historien.

Arbetarrörelsens arkiv och bibliotek

Arbetarrörelsens arkiv och bibliotek (ARAB) har sin föregångare i Stockholms arbetarbiblioteksförbund. Denna grundas som en egen förening 1892 av Socialdemokratiska förbundet (ARAB: Arbetarnas biblioteksförnings protokoll 1892) och driver till en början enbart biblioteksverksamhet. 1902 fattas dock ett beslut om att också börja bedriva arkivverksamhet under namnet Arbetarrörelsens arkiv och bibliotek. Förslaget godkänns av Stockholms arbetarbiblioteksförbund 31 juni 1902 (ARAB: berättelse 1902). Som också konstateras i en jubileumstext från 1975 är det inget förströelsebibliotek som grundas. Skönlitteratur ligger klart utanför bibliotekets målsättningar. Det är ett bibliotek om arbetarnas levnadsförhållanden och deras organisationer. Inte heller är det enbart litteratur från rörelsen själv som samlas, utan böckerna kommer från en bredare samhällsvetenskaplig riktning (ARAB: 1902-1975, jubileumstext). 1904 ansöker arkivet om medel från LO och SAP (ARAB: berättelse 1904). Året efter övergår verksamheten till LO och SAP, som blir de ”mer ekonomiskt stadiga händer” verksamheten behöver (ARAB: berättelse 1906). De ekonomiska bidragen föregår alltså att LO och SAP tar över verksamheten. 1903 anställs Oscar Borge vid arkivet, och han arbetar där fram till sin död 1937 (ARAB: berättelse 1903 respektive 1937).

1965 omvandlas Arbetarrörelsens arkiv och bibliotek till en stiftelse. Denna stiftelse har förutom LO och SAP även staten som huvudman (se mer om detta nedan). ARAB får stadgar skrivna i samband med att LO och SAP tar över ägandeskapet, och nya stadgar i samband med att de omvandlas till en stiftelse.

Vad är meningen med att skriva historia?

I de handlingar Arbetarrörelsens arkiv och bibliotek lämnat efter sig går det ibland att utläsa en syn på historien och dess relevans. Vad är det egentligen som ligger bakom arkivets försök att bevara och hur ska den historia de bevarar användas? I ett cirkulär från Socialdemokratiska förbundets styrelse 1891 skrivs att "Naturligtvis är det onödigt att inför Eder tala om nyttan af kunskapernas förvärfande af den i ungdomen i bildningshänseende tillbakasatta arbetareklassen" (ARAB: *Till partiföreningarna i Stockholm*, 1891). Styrelsen vill slå ihop de mindre arbetarbibliotek som finns i partiföreningarna med sitt eget, och på så vis grunda ett större bibliotek. Detta för att främja bildningen för en grupp som har bildning att ta igen. Bildningen används för revansch. Detta bibliotek ska vara öppet för allmänheten, men främst vara till för föreningarnas egna medlemmar (ARAB: *Till partiföreningarna i Stockholm*, 1891). 1904 skrivs det om arbetarbibliotekets nytta att "Varje fackföreningsmedlem bör inse vikten av att öka sina kunskaper och att för sig själv och sina närmaste begagna den förströelse Arbetarebiblioteket har att erbjuda" (ARAB: protokoll från kvartalsmöte 31 oktober 1904). Även om det skrivs om förströelse, så är det tydligt att det också finns en mer seriös syn på den kunskap som rörelsen samlar. Bildningen har en politisk tyngd.

I arkivets stadgar från 1905, skrivna i samband med att arkivet övergår i LO och SAP:s ägo, heter det att arkivet ska "samla och bevara alla trycksaker och skrifna handlingar som på ett eller annat sätt berör svenska arbetarrörelsen [...] ävensom viktigare tryckalster som rör den utländska arbetarrörelsen" (ARAB: stadgar 1905). Här konstateras också att "Arkivet får användas enbart i eller för arbetarrörelsens tjänst" (ARAB: stadgar 1905). Arkivet är med andra ord verkligen en rörelseinstitution, som tydligt vänder sig till en speciell målgrupp. Värt att betona är dock att arkivet trots detta är öppet för alla, vilket framgår av Borges korrespondens (Grass och Larsson 2002, sida 12). Även om arkivet har en tydlig målgrupp så är den öppen och tillgänglig för alla. Det är även möjligt att Borges korrespondens visar på institutionens verkliga verksamhet, medan stadgarna inte efterlevs. Här ser vi ett tydligt frö till en dubbelhet i institutionens funktion.

Vid arkivets femtonårsjubileum heter det att verksamheten utgör "Ett kulturhistoriskt värde av grundläggande och omfattande betydelse evad det gäller studiet av arbetarrörelsen" (ARAB: *En kortfattad redogörelse över arbetarrörelsens arkiv*, 1917). Vid femtioårsjubileet trettiofem år senare tar arkivchefen Tage Lindbom chansen att ge sin syn på historien. Han gör det genom att beskriva arkiveringens funktion som en passage mellan dåtiden och framtiden:

Jubileer har liksom kongresser till uppgift både att låta oss se tillbaka på det framfarna och att rikta blicken mot det tillkommande. När det gäller arkiv och kanske alldeles särskilt en stor folkrörelses arkiv, är det visserligen så, att arbetet, det dagliga arkiveringsarbetet i sig självt, är ett uttryck för sambandet mellan det förflutna och det framtida. Men ett jubileum är ändock ett tillfälle, då man lägger bort arbetsredskapen för en stund och betraktar verket. Jubileer brukar ge anledning till både

självrannsakan och självkänsla och är därför både nyttiga och nödvändiga.

ARAB: *Hävd och handling - Arbetarrörelsens arkiv 50 år, 1952*

Arkivet är i sig ett uttryck för sambandet mellan det förflutna och framtiden. Sparandet av det gamla får betydelse i framtiden, och arkiverande blir en punkt där vi går från nutid till dåtid. Arkiveringen utgör en passage. På samma sätt som jubileerna är arkiven både nyttiga och nödvändiga, eftersom de ger oss chans att luta oss tillbaka och studera vårt förvärv.

Institutionen har en tendens att utlysa jubileer, inte minst över avlidna medarbetare. Den firar August Palm 1931 (ARAB: berättelse 1931), ger ut en festskrift till minne av Oscar Borge 1937 (ARAB: *Festskrift tillägnad Oscar Borge, 1937*), firar sitt eget jubileum 1942 (Berättelse 1942) och uppmärksammar Karl Kautsky 1954 (ARAB: berättelse 1954). Precis som Lindbom konstaterar är jubileer en metod att se både bakåt och framåt. Arkivet anordnar också en minnesutställning med anledning av Hjalmar Brantings död. Det intressanta är att detta nu sker i samarbete med Kungliga Biblioteket, medan det vid tidigare Brantingjubileer organiserats av ARAB ensamt (ARAB: arkivnämndens protokoll 24/8 1964).

En av de historiska händelser som letar sig in i arkivets handlingar är storstrejken 1909. I berättelsen från 1910 beskrivs hur både biblioteket och arkivet samlar material rörande konflikten (ARAB: berättelse 1910). Tjugo år senare ordnar arkivet en utställning om konflikten, som klassas som välbesökt (ARAB: berättelse 1929). Politiska händelser når inte arkivet förrän de ska arkiveras. Det skapas en förskjutning i historien som visar sig tydligt när det andra världskriget tar slut. Det är först då arkivet talar om att bevara historien från de som flytt fascismen. Det är inget som görs under de år kriget pågår och människor faktiskt flyr, men när 1945 är slut diskuteras det i institutionens verksamhetsberättelse (ARAB: berättelse 1945). Detta illustrerar arkivets förhållande till politik. Först när en fråga lämnar nuet, och genom arkiveringen passerar in i ett ofarligt då, blandar arkivet sig i politiken. Det är en historieskrivning som sker med ett facit (i de stora frågorna) och inte något som sker i nuet.

2001 beskriver ARAB sin uppgift som att de försöker att på ett enkelt sätt förmedla mångfacetterad kunskap om arbetarrörelsen till forskare, rörelsens egna organisationer och allmänheten (ARAB: berättelse 2001). 2008 vidareutvecklas denna uppgift till att innefatta ”öppenhet, tillgänglighet och nya kunskaper”. Dessa värden hör enligt verksamhetsberättelsen från 2008 till de fördelar som ARAB levererar *till staten*. Det faktum att staten äger institutionen gör att arkivet känner behov av att motivera sig själva inför staten. Efterfrågan på ARAB:s handlingar är 2008 stark och ARAB motiverar sin existens med denna ”nytta”. För att leva upp till statens förtroende måste ARAB leva upp till höga kvalitetskrav (bevarande, öppenhet, tillgänglighet) och göra sitt för det gemensamma kulturarvet (ARAB: berättelse 2008). När staten försörjer institutionen ställer den också krav, som formar ARAB:s verksamhet.

Höganäs 1938-1939: vem äger historien?

1938 kontaktar Höganäs arbetarekommun arkivet och ber om att få sina handlingar skickade tillbaka till sig. De vill lagra sina handlingar i ett eget, lokalt arkiv. Detta leder till diskussioner inom arkivnämnden. Nämnden är överens om att frågan är av viktig principiell natur för verksamheten. En av de närvarande varnar för att handlingar på detta sätt kan skingras, medan en annan närvarande ser fördelarna med lokala arkiv. Frågan bordläggs (ARAB: arkivnämndens protokoll, 4/10 1938). Frågan återkommer i början av 1939. Arkivnämnden beslutar nu enhälligt att avslå arbetarekommunens förfrågan. De erbjuds istället kopiering av handlingarna (ARAB: arkivnämndens protokoll, 31/1 1939). Periodvis har arkivet arbetat för att upprätta lokala arkiv, men så är nu inte fallet (i praktiken). Istället blir arkivet en förvaringsplats av historiska handlingar, och vägen dit är enkelriktad. Handlingarna kommer till arkivet när historien är slut och de stannar där.

Arkiv, rörelse och stat

Oscar Borge skriver i 1904 års berättelse att arkivet har tagit emot finansiering från SAP och LO. Detta anses viktigt av två anledningar. Dels behöver föreningen pengarna för att bedriva sin verksamhet, men minst lika viktigt är det erkännande som finansieringen innebär, skriver Borge. Arkivet är nu godkänt av den etablerade arbetarrörelsen (ARAB: berättelse 1904). Samma sak upprepas i större skala ett par år efteråt. Arkivet bedrivs under första halvan av 1906 av Stockholms arbetarebiblioteksförbund, men erbjuder sig sedan till LO och SAP som deras gemensamma egendom. Borge framhäver två fördelar av denna ”nästan formella” förändring: dels att arkivets ekonomi säkrats på lång sikt, dels ett ännu starkare erkännande som rörelsens officiella arkiv. Arkivnämnden består från och med nu av representanter från LO och SAP samt en representant för arkivet (ARAB: berättelse 1906).

1952 upplever arkivet ett ökat intresse från kommunala myndigheter angående de lokala arkiven ute i landet. Det är enklare att få pengar från lokala myndigheter om de lokala arkiven ”utför ett gott arbete”, skriver ARAB (ARAB: berättelse 1952). Det lokala arkivet i Borlänge blir 1959 ett allmänt folkrörelsearkiv, vilket anses glädjande. Det lokala arkivet inlemmas i en bredare offentlighet som sträcker sig bortom den gemenskap arbetarrörelsen utgör (ARAB: berättelse 1959).

Det nationella arkivet påbörjar på 1960-talet en omorganisering som påminner om utvecklingen med de lokala arkiven. I samband med en utredning från arkivets föreståndare diskuteras på arkivnämndens möte 24 augusti 1964 arkivets framtid. De närvarande är överens om arkivets vikt för den akademiska forskningen, men betonar också dess vikt som ”traditionsbärande institution” inom arbetarrörelsen (ARAB: arkivnämndens protokoll 24/8 1964). Under diskussionen konstaterar nämndens medlemmar att ”under diskussionens gång framstod alltmer arkivets relation till staten och offentliga institutioner på arkiv- och biblioteksväsendets område samt i samband härmed finansieringen av verksamheten som det viktigaste och mest svårlösta frågan.”

Två medlemmar i nämnden får i uppdrag att till nästa möte lägga fram förslag till lösningar av denna problematik (ARAB: arkivnämndens protokoll, 24/8 1964).

Den 13 november återkommer frågan om arkivets framtid till nämnden. Arkivets representanter har haft överläggningar med ett statsråd, som

ansåg det önskvärt att arkivet bibehöll sin ställning som självständig institution och förklarade sig vara villig att med grundval av de sakliga motiveringar arkivet kunde anföra lägga en proposition om ett framtida statligt stöd för att möjliggöra en utbyggnad av den samma och möjligheten att fungera som institution i den vetenskapliga tjänstens tjänst.

ARAB: arkivnämndens protokoll 13/11 1964

På arkivnämndens sammanträde den 2 juni 1965 fortsätter diskussionen om arkivets framtid. Arkivets representanter har nu haft överläggningar med Ecklesiastikdepartementet, angående ett framtida ekonomiska stöd. De fick veta att det inom departementet pågår en undersökning, om att omvandla arkivet till någon form av stiftelse, med "bibehållande av nuvarande huvudmannaskap" (ARAB: arkivnämndens protokoll 2 juni 1965).

I arkivets berättelse för 1965 slås fast att det har blivit allt mer av en vetenskaplig institution, vid sidan av den ursprungliga intentionen att bevara material från en rörelse. Här förutspås också att arkivet snart ska omvandlas till en stiftelse (ARAB: berättelse 1965). Denna stiftelse blir snart verklighet. Från 1 juni 1966 bedrivs ARAB som en stiftelse, med LO, SAP och staten som huvudmän. Detta innebär att arkivet får ett statligt bidrag, vilket förhoppningsvis ska säkra ekonomin (ARAB: berättelse 1966-1967). I samband med omvandlingen till en stiftelse får arkivet nya stadgar. Här beskrivs arkivets uppgifter och samarbetspartners i stadgarnas första paragraf:

Stiftelsen Arbetarrörelsens arkiv har till ändamål att samla, vårda och förteckna dels ur arkivsynpunkt väsentliga protokoll och andra handlingar från de svenska arbetarorganisationerna, dels litteratur och annat material om arbetarrörelsens historia och idéutveckling.

Stiftelsen skall samarbeta med riksarkivet, kungl. biblioteket och andra berörda institutionen, samt i sin verksamhet underlätta den forskande och studerande allmänhetens möjligheter att ta del av arkivets material.

ARAB: stadgar 1966, paragraf 1

Var är rörelsen i denna öppningsparagraf? Den finns där som källa till historiskt material, men de tidigare formuleringarna om att samlingen ska användas i rörelsens tjänst eller av rörelsens medlemmar har blivit omöjliga. Den breda allmänheten, vetenskapen och de studerande tränger ut gemenskapen rörelsen utgör. Parallellt med jakten på en stabil ekonomi går arkivet också mot allt mer etablerade och offentliga positioner. Från att vara en självständig förening uppgår arkivet i den etablerade

socialdemokratin, och när inte heller detta räcker till går det samman med staten. Den oppositionella positionen ger vika för en plats i den allmänna offentligheten. Rörelseinstitutionen närmar sig staten.

Utredningen om arbetarrörelsens arkiv 1976

Under 1976 skrivs en utredning om arbetarrörelsens arkiv, av en grupp tillsatt av arkivets styrelse. Där slås fast att arkivet aldrig har haft tillräckliga resurser för att agera som ett centralarkiv för hela rörelsen, samtidigt som trycket att agera just som ett sådant har ökat de senaste åren. Detta leder till stora problem för den bevarande verksamheten. Utredningens förslag går ut på att arkivet ska vara ett nationellt såväl som Stockholmsbaserat arkiv, som ska knyta kontakter med universitet samt satsa speciellt på intressanta personarkiv. För att klara sig bör arkivet betona sin offentliga karaktär, med besökare från samhället i sin helhet (ARAB: *Förslag till slutrapport*, 1976). Forskningens roll för arkivet (och omvänt) betonas. Detta blir ett existensberättigande för arkivet. Samma tendens återfinns också i arkivets ansökan om medel från utbildningsdepartementet för budgetåret 1976-77. Här betonas hur institutionen bidrar till det allmännas nytta, och därför bör få allmänna medel (ARAB: *Ansökan till Utbildningsdepartementet om medel 1976-1977*). Rörelsen betonas mindre, delaktigheten i det allmänna mer, och i jakten på säker finansiering försvinner de egna och oppositionella dragen.

Rörelsen och det akademiska

Arkivet går redan 1915 med i Sveriges Allmänna Biblioteksförening (ARAB: berättelse 1915). Mot slutet av seklet anser det sig vara ett vetenskapligt specialbibliotek, och en välkänd länk i den svenska bibliotekskedjan (ARAB: berättelse 1999). Detta är intressant för att det visar hur arkivet ser sig som en del i en vetenskaplig offentlighet som sträcker sig bortom arbetarrörelsens gemenskap. 1975 anser institutionens representanter att det redan i början av 1900-talet var uppenbart att det inte var ett "arbetarbibliotek" som grundades. Skribenterna tar fasta på formuleringen om att biblioteket redan från början samlade en bred samhällsvetenskaplig och politisk litteratur, snarare än enbart litteratur om arbetarrörelsen (ARAB: *1902-1975, jubileumstext*, sida 7).

I 40-talets början kan ARAB stå fast vid sin ställning som forskningsinstitution. Studenter från högskolan kommer i hög grad till arkivet. Däremot beklagar sig arkivets styrelse över att rörelsens egna medlemmar i för låg grad utnyttjar arkivet (ARAB: berättelse 1941). Samma beklagan att det "egna" folket inte känner till arkivet återkommer 1945 (ARAB: berättelse 1945). Detta kan säga oss något om målgruppen för arkivet, och också om positionen som rörelseinstitution och offentlig institution. Även om de akademiska besöken kan ge arkivet ett existensberättigande, så vill styrelsen själv att deras institution ska nå ut till deras eget folk. Arkivet anser sig fylla en funktion för sin egen rörelse, som skiljer sig från den allmänna uppgiften.

Arkivet upplever sig med tiden få en allt mer vetenskaplig position, eftersom det innehåller många publikationer som saknas på riksbiblioteken. Många liknande bibliotek runt om i Europa har förstörts under kriget vilket ökar ARAB:s värde (ARAB: berättelse 1944). 1945 beskriver Borge hur akademiker använder arkivet allt mer. Arkivets styrelse upplever nu en konflikt mellan allmänhet och rörelse (ARAB: berättelse 1945). Arkivet framstår allt mer som en institution i forskningens tjänst, men vill samtidigt bevara sin position som traditionsbevarare inom arbetarrörelsen (ARAB: 1902-1975, jubileumstext, sida 22). 1975 har ARAB blivit en brett uppskattad organisation, men i en samtida jubileumstext höjer skribenten ett varningens finger för att detta kan ”komma i vägen för arkivets ursprungliga uppdrag”. Det skribenten varnar för är att populariteten hos icke politiska målgrupper riskerar att komma i vägen för arkivets speciella syfte, och att rörelseuppgiften ska slukas i det allmänna. Arbetarrörelsens gemenskap ersätts av en gemenskap som innefattar hela allmänheten. Här är konflikten mellan det vetenskapligt akademiska och det rörelseintellektuella tydlig (ARAB: 1902-1975, jubileumstext).

Det är också intressant att se på hur ARAB beskriver sin egen verksamhet och hur den har gått från en form av akademisk opposition till att vara fullt accepterad forskning. När den första arbetarhistoriska konferensen ägde rum upplevdes den som oppositionell, medan samma forskningsområde kring millennieskiftet sprider sig över flera discipliner och sysselsätter många forskare. I samband med denna ökade acceptans har också jakten på nya perspektiv kommit upp. Även själva begreppet arbetarhistoria har kommit att diskuteras. Internationella konferensen för arbetarrörelsehistoriker i Tyskland har valt att använda termen ”sociala rörelser”. I Sverige har intresset för genus och etnicitet ökat (ARAB: berättelse 1999).

Chefstjänsten och institutionens roll

Vid utlysandet av tjänsten som arkivchef för ARAB får vi 1975 insyn i vad arkivets personal ser som det viktigaste för den som ska ansvara för hela institutionen. Även här återfinns vi en spänning mellan det allmänna och vetenskapliga, samt det faktum att ARAB är del av en specifik politisk rörelse. Enligt arkivets egen text från 1975 bör personalen på arkivet inte ha ”till rörelsen antagonistiska åsikter”, och detta måste tas i åtanke vid rekrytering. Att ha egen erfarenhet av rörelsen anses meriterande. Gällande den 1975 utlysta chefstjänsten kommer fackklubben in med sina åsikter. För klubben är kunskaper om arkiv och bibliotek, kunskaper om arbetarrörelsen, administrativ kunskap och ”påtaglig anslutning” till grundarnas och huvudmännens grundläggande värderingar alla mycket viktiga egenskaper. Påtaglig anknytning till grundarnas värderingar märks genom medlemskap antingen i LO eller SAP. Facket påpekar dock att ingen partipolitiker bör sitta på posten eftersom arkivet vill kunna arbeta neutralt inom rörelsen (ARAB: 1902-1975, jubileumstext).

Facket vill ha någon som förutom att ha rörelseanknytning också besitter administrativ kunskap. Klubben skriver att även om arkivet ska vara neutralt, är det för den otänkbart att dess chef inte skulle ha en ”stabil förankring” i den socialdemokratiska rörelsen. Detta krav kan facket enbart tänka att sig rucka på om det annars innebär en stor kompetensförlust. Efter att fackklubben sorterat bort kandidater som inte anses leva upp till kraven på yrkeskunskap respektive rörelseanknytning återstår två stycken. Av

dessa två kandidater anses den ena ha sin styrka inom det historiskt-vetenskapliga med en inriktning mot arbetarrörelsen, medan den andra har sin styrka i det tekniskt-administrativa. De anses likvärdiga. Andra eftersträvansvärda egenskaper kandidaterna har är akademiska meriter och att de är namnkunniga, men tyvärr har ingen av dem något praktisk erfarenhet från rörelsen. En styrka hos en kandidat är att han (de är båda män) har gott anseende både till höger och vänster inom arbetarrörelsen. Detta anses gynna arkivet. Efter dessa reflektioner lämnar fackklubben det slutgiltiga beslutet till styrelsen (ARAB: *Fackklubbens yttrande* 27/6 1975).

Gemenskapen och målgruppen

Vi kan lära oss något om den upplevda gemenskapen genom att titta på den målgrupp som tilltalas i texterna. 1910 skickar Hjalmar Branting ut ett cirkulär till samtliga landets arbetarorganisationer om att allt tryck, stort som smått, ska lämnas in till arkivet. Cirkuläret är undertecknat LO och SAP, huvudmännen i Arbetarrörelsens arkiv (ARAB: *Cirkulär*, 1910). Det är den organiserade delen av arbetarklassen som är målgruppen.

Det finns i många av arkivets handlingar ett fokus på användning av själva arkivet. Si och så många har varje år besökt arkivet just för att "använda sig av det". Vad detta användande består i specificeras inte i verksamhetsberättelserna, men det är tydligt i texterna hur brukandet av arkivets handlingar är en viktig del av dess syfte. Handlingarna ska användas, inte samla damm. Arkivet är enligt Borges korrespondens öppet för allmänheten och av handlingarna att döma har både organisationer och individer besökt arkivet. Hur många av besökarna som tillhör rörelsen framgår inte i handlingarna. Värt att minnas är dock arkivets reglering från 1905 års stadgar: "Arkivet får användas enbart i eller för arbetarrörelsens tjänst" (ARAB: stadgar 1905). Läget var liknande för den biblioteksforeningen som föregick arkivet: allmänheten kan låna böcker, men foreningen är främst riktad till den egna gruppen (ARAB: *Till partiforeningarna i Stockholm*, 1891). Vilken bild som i efterhand bäst motsvarar verkligheten, ett arkiv öppet för allmänheten eller ett arkiv som enbart får användas i arbetarrörelsens tjänst är omöjligt att veta. Formella dokument upprätthålls inte alltid, och Borges brev skulle kunna vara ett försök att framställa ARAB i ett visst ljus. Det intressanta för denna undersökning är dock att det redan tidigt i ARAB:s historia finns en dubbelhet mellan rollen som institution tillgänglig för allmänheten och rollen som arbetarrörelsens arkiv.

Material från oppositionen till SAP är inte alltid väl representerat. Dock ökar det kraftigt 1952 (ARAB: berättelse 1952). Även senare under femtiotalet fortsätter materialet från de icke-socialdemokratiska delarna av rörelsen att komma in till arkivet i högre grad än tidigare (alternativt syns det mer i de efterlämnade dokumenten). 1957 inkommer material från utländsk illegal kommunistisk verksamhet och material från de fackliga internationerna (ARAB: berättelse 1957). Ett visst material från syndikalisterna i SAC inkommer 1959, och anarkistiskt material 1962 (ARAB: berättelse 1959 respektive 1962). Material från såväl Kommunistiska som Socialistiska partiet inkommer verksamhetsåret 1974-1975 (ARAB: berättelse 1974-1975). ARAB betonar hur även oppositionen skall inkluderas i arkivet, trots att socialdemokratin står för hela finansieringen (ARAB: berättelse 1966-1967). Trots att ARAB ägs av

socialdemokratien och anser att dess personal bör dela de socialdemokratiska värderingarna gör arkivet anspråk på att representera alla riktningar inom arbetarrörelsen.

I arkivets material återfinns uppdelningen i förbund och kvinnoförbund. Arbetarrörelsen i Sverige organiserade sig i förbund och utöver detta i speciella kvinnoförbund. Män blir norm och kvinnor avvikare. När materialet från dessa föreningar och förbund sedan når arkivet, hamnar de slutligen i en organisation som nästan helt styrs av män. Arkivets styrelse domineras under hela verksamheten av män. Material från kvinnoförbunden inkommer löpande under arkivets verksamhet, men betonas speciellt 1962 (ARAB: berättelse 1962).

ARAB:s gränsöverskridande verksamhet

Under sin verksamhet återkommer arkivet alltid till sina ansträngningar att knyta internationella kontakter. Särskilt det nordiska samarbetet är starkt. Förestandarna får besök från Norge när det norska arkivet grundas, och reser till både Oslo och Köpenhamn. Arbetarrörelsen är en gränsöverskridande gemenskap som innefattar de närmaste grannländernas rörelser. 1909 sluter ARAB ett avtal med arkivet i Norge för att säkerställa tillgången till norskt material. Finlands arbetarrörelse är redan väl representerad (ARAB: berättelse 1909). 1910 anordnas en nordisk arkivkonferens för att ytterligare stärka banden (ARAB: berättelse 1910). De internationella kontakterna minskar dock i och med första världskriget (ARAB: berättelse 1916). Även 1939 konstaterar Tage Lindbom att arkivet har förlorat många av sina internationella kontakter. Samtidigt kommer det dock istället exilsocialdemokrater till arkivet (ARAB: berättelse 1939).

Efter kriget knyts också kontakter med den holländska, (ARAB: berättelse 1946), tyska och österrikiska arbetarrörelsen (ARAB: berättelse 1948) och med östblocket i form av DDR och Polen (ARAB: berättelse 1959). Redan 1908 blir arkivet medlem i Internationales Institut für Sozial Bibliographie (ARAB: berättelse 1908). Denna förening anordnar 1947 en konferens med syfte att undersöka möjligheten för ett internationellt arkiv för den internationella arbetarrörelsen. Lindbom närvarar (ARAB: berättelse 1947).

Genom ARAB:s verksamhet läggs mycket energi på att knyta nordiska och internationella kontakter. Även om majoriteten av materialet kommer från Sverige är det internationella perspektivet alltid närvarande i handlingarna. ARAB ser sig som del i en internationell rörelsegemenskap.

Med historia som uppdrag

Både Arbetarrörelsens arkiv i Malmö och Arbetarrörelsens arkiv och bibliotek har gett ut jubileumstexter. ARAB uppmärksammade sitt hundraårsjubileum 2002 med att ge ut skriften *Historia som uppdrag*, skriven av Martin Grass och Hans Larsson. Arkivet i Malmö gav vid sitt femtioårsjubileum 1991 ut *Att dokumentera verkligheten*, författad av Erland Jacobson. Båda dessa skrifter är alltså exempel på en mer explicit historieskrivning. Det är en tillbakablickande historieskrivning om den egna institutionen.

Historia som uppdrag och *Att dokumentera verkligheten* är ganska administrativt beskrivande. De målar en historia om sina respektive arkiv, ibland mycket nära de källor de tagit ur arkiven. I ARAB:s historieskrivning är tekniska saker kring katalogisering och ny litteratur viktiga inslag (se t.ex. sida 34-36, sida 43 etc.). För både arkivet i Malmö och ARAB i Stockholm är problem med ekonomi och lokaler återkommande genom tiderna. De båda institutionerna sätter bitvis in arkivens historia i en större samhällskontext, men bara vad gäller mycket viktiga historiska händelser som andra världskriget eller våren 1968. En mer löpande eller strukturerad kontextualisering och en närmare teoretisk koppling lyser med sin frånvaro.

Historiens värde

I fallet med *Historia som uppdrag* är det tydligt hur författaren använder historiens "stora män", här främst cheferna vid ARAB, som epokindelning. Historien görs begriplig genom att den kopplas till Oskar Borge, Tage Lindbom, Åke Wedin med flera. Dessas initiativ och handlingar blir en motor i historien. Dessa män utträttar "storverk" (Grass och Larsson 2002, sida 12).

I den bild som ARAB målar upp är historien något värdefullt. ARAB citerar Branting, som 1903 beskriver arkivet som "ännu helt obetydligt", men förutspår att "helt visst skall växa till något i sitt slag enastående och värdefullt" (Grass och Larsson 2002, sida 5). Bilden av arkivets samling som en skatt eller en guldgruva, en del i ett värdefullt kulturarv, är återkommande i texten. Detta är en anledning att bevara historien, som har ett värde i sig (Grass och Larsson 2002, sida 11).

Ytterligare en anledning att grunda arkiv och skriva historia är politisk. Arkiven är en del av ett politiskt bildningsprojekt som föder diskussionsklubbar, bibliotek och i sinom tid arkiv (Grass och Larsson 2002, sida 4). ARAB placeras här in i en kontext av bildning som politiskt vapen för en social rörelse. Historien brukas ideologiskt.

Dubbelheten: ideologi och vetenskaplighet

Det är naturligt och legitimt att vilja se tillbaka och dra sig till minnes segrar, framgångar och beröm, men det blir en intressantare och sannare bild om man tar med hela bilden, också svårigheter och tillkortakommanden.

Grass och Larsson 2002, sida 3

Arbetarrörelsens arkiv och bibliotek inleder sin historieskrivning med ovanstående citat. Här samsas en förståelse för ett hyllande historiebruk med en vetenskaplig ärlighet. ARAB betonar här också sin vetenskapliga betydelse, genom att beskriva hur välanvänt arkivet och biblioteket är (Grass och Larsson 2002, sida 3). Den sanna historien anses vinna över den ensidigt hyllande, eftersom sanningen måste komma fram. Resan mot en ljusare framtid måste blandas ut med ärlighet. Redan här anas dock en dubbelhet mellan två syften: att tjäna vetenskapen och att tjäna rörelsen.

1975 förs en diskussion om denna arkivets dubbelhet. Ett förslag som diskuteras är att införa en dokumentationscentral som ny avdelning av ARAB. Denna ska arbeta nära rörelsen, och inte ha ”ett allmänt, neutralt forskningsfrämjande uppdrag”. Istället ska den stå på motsatt sida i relation till den allmänna, icke-politiska vetenskapen. Planen förverkligas inte (Grass och Larsson 2002, sida 31).

Dubbelheten återkommer under 70- och 80-talen. *Historia som uppdrag* citerar från ett informationsmöte om tillsättande av chefstjänst: ”det finns en motsättning mellan att tjäna ett parti och att vara en vetenskaplig institution” (Grass och Larsson 2002, sida 31)¹ Dubbelheten blir tydligare när institutionen blir en stiftelse med staten som en av huvudmännen. Spänningen visar sig tydligt i ett uttalande från Åke Wedin, dåvarande arkivchef. Han kallar de statliga representanterna i stiftelsens styrelse för ”trojanska hästar” på grund av att de är ute efter samma material som ARAB (Grass och Larsson 2002, sida 23). Statens representanter jämförs med förklädda invadörer.

Vid omvandlingen till stiftelse 1965 betonar arkivets representant att institutionen behåller sin autonomi och möjligheten att gå tillbaka till tidigare driftsform. Det måste finnas garantier för att rollen som rörelseinstitution bevaras. Ett av statens krav är dock att personal tillsätts efter akademiska meriter, och inte är ”självlärdade idealister” (Grass och Larsson 2002, sida 20-21). Det vetenskapliga idealet används som motargument mot att rörelseanknytning prioriteras. Dubbelheten rörelse–allmänhet visar sig här genom en motsättning rörelseanknytning–professionalism.

ARAB ser sig i *Historia som uppdrag* som en ”[a]ktad medlem i forskarsamhället”, (Grass och Larsson 2002 sida 40). Det varnas dock också för att ARAB genom att vända sig till akademiker och studenter ”förråder dem som är uppdragsgivare till arkivet, nämligen de svenska arbetarna” (Grass och Larsson 2002, sida 26). Den som säger så, glömmer dock att ”vi vänder oss till de intellektuella för arbetarklassens skull”

¹ Jag har inte hittat material från dessa möten i arkiven. Notera också formuleringen om ”parti” snarare än ”rörelse”.

(Grass och Larsson 2002, sida 26). Att vända sig till grupper som inte är del av den ursprungliga målgruppen ses som en metod för att hitta nya allierade och sprida budskapet. Det finns dock en risk med att vända sig i en akademisk riktning, nämligen att institutionen uppfattas som ett ”museum i etablissemangets tjänst”. För att undvika detta måste arkivet arbeta för att vara aktuellt och samhällsrelevant (Grass och Larsson 2002, sida 26). Annars får institutionen ett neutralt skimmer över sig och förlorar sin roll som rörelseinstitution. Det blir istället enklare för ARAB att passa in i en bredare offentlighet utan att begränsas av arbetarrörelsens gemenskap.

Det vetenskapliga arbetet betonades mer och mer under Tage Lindboms verksamma tid (1938-1965) och vetenskapligheten betonas också som extra värdefull i utredningen 1975-1976 (Grass och Larsson 2002, sida 38). Ett exempel på hur dubbelheten mellan vetenskapen och rörelsen kommer fram utan konflikt är ARAB:s uppmuntran till gräv-där-du-står-forskningen. Denna var en historietrend som inriktade sig mycket mot lokalhistoria och forskning i den egna släkten eller bygden. ARAB ger ut artikeln *Gräv där du står, ta vara på, levandegör!* i ett nummer av *Arbetarhistoria*, och dessutom ett helt nummer tillägnat gräv-där-du-står. Dessa riktar sig till ”grävare inom rörelsen” (Grass och Larsson 2002, sida 39). Här kombineras det vetenskapliga och ideologiska bruket i en gemensam diskurs.

Oppositionen och gemenskapen

Den politiska kampen är närvarande vid arkiven. I ARAB:s historieskrivning händer det två gånger att arkivet ska tillsätta en ny chef, men att politisk tillhörighet spelar roll (eller misstänks spela roll) vid tillsättandet. Detta trots betonande av avhängighet från SAP (Grass och Larsson 2002, sida 3 och 5). Det gäller båda gånger kandidater som tillhör vänsteroppositionen inom rörelsen (Grass och Larsson 2002, sida 15 och 22). Trots detta återkommer ARAB flera gånger till att arkivet är självständigt gentemot socialdemokratin, och är hela rörelsens arkiv (Grass och Larsson 2002, sida 25).

1919 inkom visst material från vänsteroppositionen (Grass och Larsson 2002, sida 7). I samband med vänstervågen 1968 försöker arkivet samla in material från de nya vänstergrupperna. Efter hand görs dock ett försök med FNL-grupperna (Grass och Larsson 2002, sida 27). Det är först vid ARAB:s 75-årsjubileum som VPK beslutar sig för att överlämna sina handlingar till arkivet. SAC börjar lämna över sitt material under 80-talet (Grass och Larsson 2002, sida 41).

I *Historia som uppdrag* nämns inte de internationella kontakter som ARAB med tiden bygger upp. Istället fokuseras det på de nordiska kontakterna. 1977 ersätts de tidigare sporadiska kontakterna inom Norden med kontinuerliga nordiska arkivmöten (Grass och Larsson 2002, sida 13). Det nordiska sammanhanget får en större vikt i *Historia som uppdrag* är övriga kontakter, även om de internationella kontakterna är återkommande i källmaterialet. De nordiska kontakterna lyfts speciellt fram av författarna till *Historia som uppdrag*.

Sammanfattning: Arbetarrörelsens arkiv och bibliotek

Ett dubbelt historiebruk

Bildningen används av Arbetarrörelsens arkiv och bibliotek för existentiell och politisk revansch för arbetarklassen. De som är tillbakasatta vad gäller bildning bör inse vikten av att öka sina kunskaper. Formuleringarna om att det minsann inte är ett förströelsebibliotek som grundas visar på en allvarlig syn på historiens och kulturens stora vikt. Formuleringen om att biblioteket främst är till för föreningens medlemmar visar vilka detta projekt riktar sig till. Varje *arbetare* har en plikt att bilda sig. Det tidiga ARAB är i hög grad en rörelseinstitution som bedriver ett ideologiskt historiebruk.

Den dubbelhet mellan vetenskapligt och ideologiskt historiebruk som återfinns hos *Arbetarhistoria* finns också hos ARAB. Samtidigt som institutionen tydligt vänder sig till sina egna medlemmar finns där även ett mer allmänt vetenskapligt uppdrag. 1917 heter det att samlingarna utgör ”Ett kulturhistoriskt värde av grundläggande och omfattande betydelse” (*En kortfattad redogörelse över arbetarrörelsens arkiv*, 1917). En liknande inställning och betoning av vetenskapliga ideal återfinns genom ARAB:s historia. Med tiden växer sig det vetenskapliga idealet starkare, och ARAB:s ledning blir själv medveten om den potentiella motsättningen (Berättelse 1945). Rollen som ”traditionsbärande institution” inom rörelsen konkurrerar med rollen som en vetenskaplig forskningsinstitution i allmänhetens tjänst. Under 40-talet står ARAB starkt som forskarinstitution, men upplever samtidigt hur den i för liten grad utnyttjas av ”sitt eget folk”, alltså arbetarrörelsen. Allmänheten har tillgång till arkivet, men uppdelningen i vi och dom är tydlig. Utredningen 1976 försöker lösa arkivets problem med övermäktig arbetsbörda genom att inrikta arkivet mer mot allmänheten och knyta starkare band till universitetet (*Förslag till slutrapport*, 1976).

Arkivchefen Tage Lindbom beskriver arkiveringen som en passage mellan framtid och dåtid. Denna passage är likt jubileer ett nyttigt och nödvändigt tillfälle till självvransakan (*Hävd och handling - Arbetarrörelsens arkiv 50 år*, 1952). Arkivets relation till aktuella händelser visar sig genom att ARAB inte kan behandla aktuella frågor förrän de passerat. Kriget kan inte behandlas före krigsslutet, storstrejken inte förrän den är avslutad. Om detta rör sig om en seghet i organisationerna, eller om att arkivet befattar sig med historia (inte nutid) måste vara osagt. Arkivet är också en passage till det förflutna som är enkelriktad: när Höganäs arbetarekommun lämnat in sitt material stannar det där.

Från de rapporter som lämnats av arkivets representanter från resor och konferenser får vi intryck av att representanterna reste runt för att knyta kontakter och samla material till arkivet. Detta pågår under hela verksamheten. Läget är annorlunda än vid Malmös arkiv, där det talas om att inkludera Danmark i verksamheten, men annars är den lokala anknytningen stark på den internationellas bekostnad. Även efter att det andra världskriget förstör arkivets internationella kontakter bygger ARAB upp dem igen. Den internationella orienteringen är starkare vid ARAB.

Den vetenskapliga ärligheten i ARAB:s egen historieskrivning slår ut eventuella berättelser om framgång eller förlorade guldåldrar. Historien beskrivs istället som ett

spel mellan fram- och motgångar. Även om det inte går att säga att ARAB:s historiebruk genomstrålas av någon historisk trop i Aronssons mening så finns det hela tiden en tanke om att historien inte bara används vetenskapligt. Den används också ideologiskt. Här skulle Karlsson och Zander tala om vetenskapligt, ideologiskt och existentiellt historiebruk, medan Nietzsche skulle beskriva det som ett monumentalistiskt historiebruk. Det existentiellt ideologiska historiebruket används för att mana till framtida handling och kamp.

Arkivets hegemoniska funktion

Det dubbla historiebruket blir för ARAB en fråga om relationen mellan rörelsen och det allmänna samhället. Det allmänna kommer snart att representeras av staten. ARAB pendlar i sin verksamhet mellan rörelsen och staten. Detta kan och bör vi läsa genom Gramscis syn på de intellektuella. De intellektuella är löst knutna till en klass, men de har också en position i samhället, där de antingen tar formen av en klass organiska intellektuella eller som statens traditionella intellektuella. Medan vissa öppet karaktäriseras av sin relation till sin klass har andra ett neutralitetens skimmer över sig genom sin relation till staten.

Jämför detta med Linderborgs tes om hur socialdemokratin går från att vara oppositionell till att vara statsbärande. På samma sätt som SAP och LO får nya positioner och intressen i samhället förändras även ARAB:s position. Arkivet går från en rörelseintellektuell institution till att vara mer av en traditionellt intellektuell institution. Varningar för detta kan spåras genom texterna: varningar för att bli ett museum i etablissemangets tjänst, få ett neutralt skimmer över sig, inte vara till nytta för sin ursprungliga målgrupp etc. För att undvika att framstå ”som en slags museum i etablissemangets tjänst” måste arkivet förnyas och hållas samhällsaktuellt (Grass och Larsson 2002, sida 26). Jämför detta med hur de traditionella intellektuella enligt Gramsci omges av en aura av neutralitet och statlig auktoritet.

Denna tendens till förändring från rörelseintellektuell till traditionell intellektuell institution får i ARAB:s fall något av en vetenskapsdiskurs över sig. Den vetenskapliga diskursen används för att behandla vandrigen under ”neutralt skimmer” från rörelseintellektuell institution till en traditionellt intellektuell institution i statens regi. Jag menar inte att talet om vetenskap är falsk, utan anser det fastslaget att ARAB präglas av ett dubbelt historiebruk (ideologiskt och vetenskapligt) men hävdar att när det talas om vetenskap talas det om mer än vad vi ser vid första anblicken. Det talas om hela relationen till staten och det allmänna, där vetenskapen får representera etablissemangets och steget från det oppositionella. Det är att klippa några av banden till rörelsen. De två rollerna som rörelseintellektuell institution och som akademisk sådan utesluter dock inte varandra, utan är snarare två tendenser. Det är inte heller så enkelt som att en kronologisk utveckling sker från det ena till det andra. Istället kan vi genom det bevarade materialet utläsa en ständig dubbelhet.

De ekonomiska skäl som förekommer i materialet ska inte ses som irrelevanta dimridåer. Talet om ekonomiska problem är med all sannolikhet grundade i verkligheten. Det är dock värt att tänka på att staten knappast skulle ta sig an en institution som var direkt statsfientlig. På samma sätt som ”ett gott arbete” kan innebära att lokala myndigheter köper upp lokala arkiv i sin offentliga sfär kan ARAB betona

hur institutionen gör ett gott arbete åt allmänheten, och bör få medel för detta (*Ansökan till utbildningsdepartementet om medel 1976-1977*). När LO och SAP tar över arkivet innebär detta ett ekonomiskt stöd, men också ett officiellt erkännande: ni är del av oss nu. Det ekonomiska stödet föregår inlemmandet. Samma sak händer när arkivet förvandlas till en stiftelse med socialdemokratin och staten som huvudmän. Det är ett accepterande av att ARAB inte är oppositionellt, och att staten accepterar institutionen.

Arbetarrörelsens arkiv Malmö

Bland det övervägande administrativa material som Arbetarrörelsens arkiv i Malmö bevarat från sin verksamhet går det ändå att utläsa vissa tendenser angående en syn på historien. Det går att ana en självbild. Det går även att utläsa upplevda hot mot arkivet och dess rörelse.

Arkivet styrs av ett representantskap (senare styrelse) med representanter från politiska, fackliga, kooperativa och kulturella organisationer och rörelsens tidningar. Föreningar och även enskilda personer kan bli medlemmar i arkivet. Arkivet bedrivs av Arbetarrörelsens kulturhistoriska förening i Skåne (Jacobson 1991., sida 5).

Grundandet 1941

Det är det socialdemokratiska ungdomsförbundet som 1941 bestämmer sig för att grunda ett arkiv för arbetarrörelsen i Skåne. De kallar till ett möte med anledning av detta, och såväl Skånes partidistrikt, kvinnodistrikt som fackliga distrikt kallas. Närvarande finns också en representant från Arbetarrörelsens arkiv i Stockholm (Arbetarrörelsens arkiv i Malmö²: protokoll 26/10 1941, och bilaga 1: lista över inbjudna organisationer). Under ett pågående världskrig sätter sig alltså representanter från det socialdemokratiska ungdomsförbundet tillsammans med representanter för hela den socialdemokratiska rörelsen för att grunda en specifikt bevarande instans. Ungdomarna framhäver under mötet att de är del av en rörelse, och att denna rörelse har ett ”kulturarv som förpliktigar” (A. arkiv: protokoll 26/10 1941). Hotet mot detta arv är en viktig drivkraft i grundandet av Arbetarrörelsens arkiv i Malmö.

Tage Lindbom från Arbetarrörelsens arkiv och bibliotek i Stockholm inleder mötet med att kort beskriva sin syn på historien. Han anknuter till August Palms första föredrag i Sverige och talar om hur rörelsen har ”en bred och skiftelserik historia i vårt land” (A. arkiv: protokoll 26/10 1941). Han låter Palms föredrag utgöra startpunkten för arbetarrörelsen i Sverige. Lindbom hänvisar sedan till arbetet med arkivet i Stockholm och berömmar Oscar Borge för hans arbete där. Historien hängs hela tiden upp på de stora männen som auktoriteter och aktörer.

”Krigs- och kristiden manar till bevarande av arbetarrörelsens material”, konstaterar Lindbom vidare, och syftar på världssituationen 1941 (A. arkiv: protokoll 26/10 1941). Danmark och Norge är ockuperade och den socialdemokratiska regeringen har tidigare under året släppt igenom tyska trupper till Finland. Eugen Olsson uttalar sig då om att ”arbetarrörelsen har tradition. Den har i kritiska situationer räddat landet” och bör därför bevaras för framtida historisk forskning (A. arkiv: protokoll 26/10 1941). Kopplingen mellan den världskris som pågår och diskussionen på mötet är enkel att göra. Den svenska arbetarrörelsen upplever själva sin existens hotad och tar då tag i sitt historiska bevarande. Det är alltså först när framtiden hotas som de vänder de sig tillbaka till sin historia, för att säkra den.

² Hädanefter förkortat A. arkiv.

Den värld som deltagarna refererar till är den socialdemokratiska arbetarrörelsens värld. Den socialdemokratiska gemenskapen blir en anledning i sig för att bevara detta material, och rörelsens vikt och storlek (en av deltagarna framhäver hur rörelsen enbart i Skåne består av 1500 organisationer) blir drivkrafter för att skapa ett arkiv. I protokollet från oktober 1941 uttrycks också en oro för att ett samhälle och dess gemenskap ska gå förlorat. Den arbetarrörelse, den romantiska gemenskap, som mötesdeltagarna tillhör upplevs vara hotat, och de närvarande är oroliga för vad som ska ske med dess historia. Vid uppstartsmötet var ambitionen att bevara därför viktig. För de historiker som en gång ska skriva historien om 40-talets arbetarrörelse är det mycket viktigt att redan i samtiden börja bevara material (A. arkiv: protokoll 26/10 1941). Det finns bland de församlade en historisk självmedvetenhet om att nutid blir dåtid, och att den kunskap de idag besitter inte kommer att bevaras för framtiden, om de inte agerar.

En ytterligare drivkraft hos grundarna av arkivet är hur de upplever sig bortprioriterade av det offentliga Sverige. ”I våra läroböcker intar arbetarrörelsen ingen plats av rang”, konstaterar Lindbom (A. arkiv: protokoll 26/10 1941). Rörelsen känner sig förbisedd och kämpar för vad den upplever som sin rättmätiga plats i historien (se Aronsson om att kämpa för upprättelse!). Rörelsen vill genom att upprätta ett arkiv och en självständig historieskrivning uppnå en form av historisk rättvisa. Här ser vi just hur den egna identiteten blir en grund för historieskrivning. Istället för att passivt vara del av den allmänna historien skriver textens skribenter en egen.

I protokollen finns det ett konfliktperspektiv i synen på hur historien skrivs och bevaras. Samhället är i sig präglad av konflikt, och historieskrivandet är en fortsättning på denna konflikt. Lindbom framhäver att de uppgifter som diskuteras vid grundandet borde ha varit hembygdsföreningarnas ansvar. Dessa anses dock vara alltför dominerade av de konservativa och har därför svikit sin uppgift (A. arkiv: protokoll 26/10 1941). Historien är inget som neutralt bevaras, utan något som vinnarna *skriver*. Det finns dock även de som inte delar denna syn på hembygdsföreningarna. Eugen Olson argumenterar istället för ett närmare samarbete (A. arkiv: protokoll 26/10 1941).

I denna konfliktfyllda historia återfinns vissa artefakter (se Aronsson) i form av händelser och stora personligheter. Arkivet hämtar legitimitet från såväl August Palm, Axel Danielsson som Per Albin Hansson. Även händelser som storstrejken 1909, Amaltheadådet 1908 och skotten i Ådalen 1931 förekommer i texten. Personerna och händelserna används för att skapa en historisk kontext på rörelsens egna villkor.

Under det konstituerande mötet påpekar en av deltagarna att ”Sveriges historia äro deras konungars” (A. arkiv: protokoll 26/10 1941). Detta beror dock inte på att konungarnas historia är det viktiga i historien utan på att det inte finns material från allmogen bevarat. En ambition med det nya arkivet är att förändra detta. Allmogen ska få sin historia bevarad genom det nya arkivet och historien ska bli mer rättvis. Genom att referera till allmogen visar arbetarrörelsen hur de ser sig som arvtagare till något historiskt, något som redan var etablerat långt innan socialdemokratin såg dagens ljus. Arbetarrörelsen vill etablera sig som en rörelse med historiska rötter.

Syfte och verksamhet

I föreningens stadgar slås under hela den verksamma tiden fast att föreningen skall vårda och sprida kunskap om den skånska arbetarrörelsens kulturhistoriska värden (A. arkiv, stadgar, från 1941, reviderade 1970 och 1998). Denna mening innehåller många ord som förtjänar att betonas. Det är den skånska arbetarrörelsen (lokal identitet och organiserad klass) som ska få sin kultur och historia både bevarad och spridd. Identiteten betingas av politiska, klassmässiga och lokala termer, värdet definieras i termer av kultur och historia, och verksamheten ställs fast som spridande och bevarande. Precis som andra arkiv har Malmöarkivet en dubbel historisk uppgift, att bevara kunskap från dåtiden och sprida denna i framtiden.

1942, året efter arkivets grundande, ger arkivet ut en folder som ska distribueras bland organisationer som kan vara intresserade. I foldern står att läsa att

Arbetarrörelsen har en lång och skiftelserik historia. Från intet har rörelsen utvecklats till en dominerande kraft i dagens samhälle. Gammalt och murket har rivits ner, nytt har byggts upp. Det är en imponerande kulturgärning som genomförts.

A. arkiv: rekryteringsfolder, 1942

Berättelsen här är att *från mörkret stiga vi mot ljuset*. Från att vara en liten rörelse har socialdemokratin kommit att dominera samhället. Utvecklingsoptimismen är stark. I rekryteringsfoldern konstateras också att bevarandet av handlingar är viktigt för att historien skall kunna skrivas exakt och ärligt. Med andra ord litar inte rörelsen på att det offentliga samhället kommer att göra detta, så den behöver göra det själv. Detta är dock inte enbart en akademisk rättvisefråga, utan handlar även om maktaspekter. ”En starkare känsla för arbetarrörelsens traditioner skulle ge rörelsen ökad styrka i nuet och framtiden”, konstateras snart (A. arkiv: rekryteringsfolder, 1942). Vinnarna skriver historien, men historien ger också makt att skriva historia.

I denna strävan att exakt och ärligt bevara sin historia är veteranerna och deras minnen centralt. I arkivmaterialet återkommer frågan om veteranerna från rörelsens födelse gång på gång. Dessa veteraner är gamla eller ibland redan döda, och deras material har i flera fall gått förlorat. Detta utgör ett konkret hot mot bevarandet av rörelsens historia (A. arkiv: protokoll 26/10 1941). Ambitionen att exakt och korrekt bevara historien är intressant i sig. Det visar på ett mer vetenskapligt sinne för historien, men också på en vilja att skriva historien för att uppnå upprättelse. Det vetenskapliga bruket av historien kombineras med det ideologiska eller det existentiella, utan att någon konflikt uppstår.

1986 och 2003 pryds verksamhetsberättelserna av Olof Palmes och Anna Lindhs porträtt. Arkivet är delaktigt i sorgarbetet efter dessa två ledargestalter (A. arkiv: verksamhetsberättelse för 1986 respektive 2003). Arkivet sörjer, bearbetar och behandlar historiens trauman för att orientera sig och kunna gå vidare.

Gemenskapen

Oppositionen

Genomgående i arkivets material refereras till ”partiet”, ”partidistriktet” eller ”ungdomsdistriktet”. Det är aldrig någon tvekan om att detta är referenser till socialdemokratiska organisationer. Även om arbetarrörelsen som arkivet säger sig representera är bred och innehåller allt från Kooperationer till partiavdelningar och fackklubbar så är den genomgående socialdemokratisk (se t.ex. A. arkiv: stadgar reviderade 1970, inbjudningar till konstituerande möte 1941 och medlemmar i representantskapet 1942). Detta är inte oväntat, eftersom handlingarna kommer ur sammanträden där alla närvarande tillhör olika socialdemokratiska organisationer (A. arkiv: protokoll 26/10 1941, bilaga 1). Det intressanta är dock hur arkivet används för att skapa hegemoni över någonting bredare. Genom att ta namnet *Arbetarrörelsens arkiv* talar socialdemokratin för hela arbetarrörelsen. Det finns dock även de som argumenterar för att samla ett material från vänsteroppositionen inom arbetarrörelsen. Karl Salomonsson (representant för ABF Helsingborg) argumenterar för just detta, och anser att även de oppositionella grupperna, främst syndikalister, vänstersocialister och kommunister, bör bevaras i arkivet (A. arkiv: protokoll, 15/2 1942). Aktörerna uppfattar en skillnad mellan dessa två alternativ.

Vid arkivets revidering av stadgarna 1998 sker enbart mindre förändringar. Något som ändå kan uttrycka en viss förändring i attityd eller språkbruk är att arkivet nu ska samarbeta inte bara med arbetarrörelsens egna organisationer, utan även med de organisationer som anses ”närstående” med dessa (A. arkiv: reviderade stadgar, 1998).

I ett brev till Malmö arbetarekommun varnar arkivet för totalt ekonomiskt sammanbrott (A. arkiv: brev, 3/6 2000). Arbetarrörelsens arkiv i Malmö ber om stöd inom rörelsen, det vill säga från SAP och de socialdemokratiska fackförbunden (A. arkiv: protokoll vid årsmöte med representantskapet, 19 /3 1999) men undersöker också möjligheterna att närma sig en bredare offentlighet i form av Stadsarkivet och Skånes arkivförbund (A. arkiv: styrelsemötesprotokoll 20 mars 1998). Arkivet diskuterar i samband med de ekonomiska problemen möjligheten att gå samman med Stadsarkivet och Skånes arkivförbund. Här försäkrar arkivet i sitt protokoll att dess egen ”karaktär av arbetarrörelsearkiv” kommer att bevaras (A. arkiv: *Minnesanteckningar från möte med Malmö stadsarkiv och Arbetarrörelsens arkiv Malmö* 19/1 2000). Läsaren anar en oro över att denna funktion för rörelsen och arkivets rörelseidentitet kan vara hotad. Det konstateras dock snart att samarbetet med Stadsarkivet inte kommer att bli av. Det skäl som anges i handlingarna är att parterna inte lyckats komma överens om lokalkostnaderna (A. arkiv: *Minnesanteckningar från möte med Malmö stadsarkiv och Arbetarrörelsens arkiv Malmö* 19/1 2000).

Den socialdemokratiska stämpeln på arkivet är stark. Det är socialdemokratiska organisationer som grundar, bedriver och styr Arbetarrörelsens arkiv i Malmö. Med tiden kommer dock den politiska gemenskapen att expandera något. Från 2011 lämnar Vänsterpartiet regelbundet sitt material hos arkivet (A. arkiv: protokoll styrelsesammanträde 25/8 2011). Under de kommande åren anstränger sig arkivet också för att få in material från olika mindre rörelser inom den politiska vänstern (A.

arkiv: protokoll från styrelsesammanträde 8/12 2010 och berättelse 2012.). Detta kan jämföras med de organisationer som sitter i representantskapet, och vilka som kallas till det ursprungliga mötet 1941. Här råder en total socialdemokratisk dominans.

Nationalitet

Det är intressant hur mötesdeltagarna från 1941 refererar till läroböckerna som "våra" och Sverige som "vårt" land, trots att de inte känner att böckerna ger dem någon rättvisa. Även om den värld som mötesdeltagarna hela tiden talar om är arbetarrörelsens värld, och det material som skall bevaras kommer från arbetarrörelsen, så har den även en nationalitet. Uttalanden som "vår svenska historia" eller "den svenska arbetarrörelsen" är vanliga. Arkivets målgrupp är svensk.

Ett begynnande undantag från detta är relationen till arbetarrörelsen i Danmark. En av de närvarande, Allan Selge, talar redan vid grundandet om vikten av att bevara material från de svenska och danska rörelsernas relation under de tidiga åren. Här anses ett regionalt skånskt arkiv fylla en extra viktig roll (A. arkiv: protokoll 26/10 1941). För att ytterligare problematisera den inledningsvis omtalade nationella identiteten kommer också det lokala till.

Det lokala

Arbetarrörelsens arkiv i Malmö präglas från grundandet av en gräv-där-du-står-mentalitet. Det uttrycks en vilja att i enlighet med en historisk rättvisa bevara det lokala materialet lokalt. ABF Sjöbo får tillstånd att samla in och bevara lokalt arkivmaterial. Arkivet skickar ut ett cirkulär som uppmanar till grundandet av lokala arkiv runt om i Skåne (A. arkiv: protokoll verkställande utskott 9/4 1942). Den svenska identitet som målas upp i andra delar av materialet sätts i relation till en lokal och regional (skånsk) identitet.

Den regionala skånska identiteten visar sig långt senare i arkivets kamp för att Axel Danielssons handlingar ska skickas till Skåne, tillbaka från ARAB i Stockholm. Detta ärende är något som arkivets ledning gång på gång pressar arkivet i Stockholm om. Arkivet i Malmö vill ha tillbaka material 1996, men hänvisar även till tidigare försök 1987, 1989 och 1995. Det är uppenbarligen en återkommande fråga, som tillskrivs en stor vikt. Frågan återkommer tills de slutligen får tillbaka handlingarna 1996 (A. arkiv: protokoll nummer 4 1996).

Genus

Den absoluta majoriteten av de namngivna personerna i protokollen är män. Det är inte alltid det noteras i materialet vilka som närvarat vid mötena och ibland antecknas det bara med initialer. Bland de 25 namngivna personer som kallas till det konstituerande mötet är dock alla män (A. arkiv: protokoll 26/10 1941, bilaga 1). Även mötena under de närmsta åren är kraftigt dominerade av män (t.ex. A. arkiv: protokoll från representantskap 15/2 1942, protokoll från styrelsemöte 29/12 1942, 24/1 1943 och 6/2 1944, representantskap 17/12 1957 och 24/2 1968). Även representantskapen under

perioden 2002-2012 är kraftigt dominerat av män (A. arkiv: bilagor till årsmöten under åren 2002-2012). Arbetarrörelsens arkiv i Malmö har upprättat en lista över deras ordförande genom åren. Det är en position som enbart innehafts av män (A. arkiv: lista över ordföranden, utan år).

Under de senaste åren av arkivets verksamhet verkar institutionen bli mer medveten om den manliga dominansen i verksamheten och historieskrivningen. 2013 och 2014 anordnar arkivet föreläsningsserier, med temana "Kvinnor och radikalitet" och "Finns det inga kvinnor i arbetarrörelsen?" (A. arkiv: affischer föreläsningsserier 2013 och 2014). Institutionen försöker väga upp den skeva bild som tidigare upprättats. Den historiska rättvisan ska gälla även här.

Ett utträde ur gemenskapen

I ett brev från 1997 ber Elektrikerna i Malmö om utträde ur Arbetarrörelsens arkiv. Om vi studerar arkivets svar på detta går det att utläsa hur arkivet motiverar sin verksamhet. Arkivet uttrycker i sitt svar en viss förvåning och beklagan och de ber om stöd i sin *kamp*. Arkivet förklarar sin verksamhet som att den ska uppfylla forskningens behov och aktivt bevara rörelsens, "vår", historia. Både det vetenskapliga och det existentiella ska uppfyllas. Elektrikerna som nu ber om utträde är definitivt del av gemenskapen och därför beklagar sig arkivet över utträdet (A. arkiv: brev utgående från arkivet, 18/6-1997). Detta är den enda handlingen av detta slag som återfinns i arkivets handlingar om sin verksamhet.

Att dokumentera verkligheten

”Den som inte kan förstå sin historia kan inte förstå sin verklighet!”, utbrister Erland Jacobson, som 1991 skriver en historik över Arbetarrörelsens arkiv i Malmö (Jacobson 1991, sida 4). 1991 uppmärksammar arkivet sitt 50-årsjubileum, och arkiv firar gärna genom att minnas. I likhet med ARAB:s historia ligger Arbetarrörelsens arkivs historieskrivning ofta nära det insamlade materialet. Även det administrativa tar stor plats (ekonomi t.ex. Jacobson 1991 sida 6, lokal sida 14 och 16). Det finns dock också en analytisk ambition. Enligt denna analys behöver vi i nuet en kunskap om det förgångna för att kunna fatta beslut om framtiden (Jacobson 1991, sida 4). Historien används för att placera nuet och de nu levande i en logisk kontext.

Jacobson har lagt in en rubrik som lyder ”Vetenskapens väg in i arkivet” (Jacobson 1991, sida 15), men den akademiska vetenskapen är ganska frånvarande i jubileumstexten. Visserligen betonas på ett ställe hur allt fler forskare söker sig till arkivet (*Att dokumentera verkligheten*, sida 24) men det är inte ett bärande tema.

Historiens och arkiveringens värde

När den socialdemokratiska arbetarrörelsen bestämde sig för att starta ett eget arkiv i Malmö var målet att bevara material från rörelsen. Materialet kunde vara så gammalt som från 1880-talet (Jacobson 1991, sida 4). Det finns i *Att dokumentera verkligheten* en tydlig tes om att historien hänger samman, och där nuet sätts i relation till både då- och framtid. Detta tar sig formen av ett progressionstänkande: nutiden bygger på dåtidens framsteg. Hos Jacobson framställs historien som ett arv vi bevarar för att kunna orientera oss (Jacobson 1991, sida 20). Det bildas en berättelse med vissa artefakter i form av stora personligheter och viktiga händelser. Arkivet hämtar legitimitet från såväl August Palm, Axel Danielsson samt Per Albin Hansson och även händelser som storstrejken 1909, Amalthea 1908 och skotten i Ådalen 1931 förekommer i texten. Jacobson skriver på samma sätt om 1 maj och 1 maj-märken (Jacobson 1991, sida 23). Personerna, händelserna och samlingarna har en tydlig relation till rörelsen, och används för att skapa en historisk kontext på rörelsens egna villkor. Det övriga samhällets historieskrivare får förhålla sig till rörelsens fasta punkter.

En andra viktig tanke bakom arkivet i Malmö är att bedriva kamp om historien. Målet är en uppvärdering av arbetarnas historia (Jacobson 1991, sida 8). Konfliktperspektivet är tydligt och det ideologiska bruket av arkivets samlingar betonas. Denna kritiska användning av historien passar väl in i Nietzsches historiebruk. Det kritiska har också drag av det existentiella bruket av historien. Historien får oss att förstå och finna våra rötter och kräva upprättelse för vår historia (Jacobson 1991, sida 16). Det finns hos Jacobsson en medvetenhet om konflikter inom historieskrivningen och en politisk vilja att den egna historien skall uppvärderas. Arkivet är här inte ”en plats som samlar

damn” utan ska vara delaktigt. Arkivet ska vara ett central för handling, inte ett mausoleum (Jacobson 1991, sida 34).

Precis som i ARAB:s historieskrivning råder ett tydligt personfokus, ett fokus på ”stora män” som används för att strukturera historien. Den historia som skrivs är aktörsdriven och aktörsbunden. De stora männen kallas ”trotjänare” (Jacobson 1991, sida 19) och är bland andra grundarna av arkivet och August Palm (Jacobson 1991, sida 10-12). Detta är socialdemokratiska rörelsemän, som i texten ger intryck av att leva hela liv inom arbetarrörelsens organisationer (Jacobson 1991, se sida 34). Även om majoriteten av de namngivna personerna är män förekommer även kvinnor. Bland de historiska personerna är könsfördelningen skev, men när Jacobsson 1991 ska skriva arkivets historia lägger han ett fokus på en grupp kvinnor som i modern tid använder arkivet. De är kvinnor som länge varit organiserade inom arbetarrörelsen och som nu använder arkivet för att se tillbaka (Jacobson 1991, sida 38).

I Att dokumentera verkligheten återfinns också en varning för att okritiskt hylla ”den gamla goda tiden”. Tendensen att prisa det förgångna som bättre än idag är ofta en lögn, och strider mot arkivets strävan efter sanningen (Jacobson 1991, sida 8). Det vetenskapliga bruket ska dominera över det ideologiska bruket.

När tiden går ökar avståndet mellan oss i nuet och förflutna händelser. Vi vet allt mindre om dåtiden ju längre tid som går och den blir oss allt mer främmande. Här fyller dock arkivets samlingar en viktig funktion. De gör att vi kan förstå dåtiden: ”Idag vet vi inte så värst mycket om hattmakare och kakelugnsmakare, men genom skrifterna i arkivet kan man inhämta mycken kunskap”, som Jacobsson skriver (Jacobson 1991, sida 27). Här återfinns också en intressant syn på historien, eller det historiska. Arkivet arbetar aktivt med att samla in material för att sedan organisera och bevara detta. Det är just genom att materialet organiseras i arkivet som det får ett värde (Jacobson 1991, sida 27). Historien organiseras, den klassificeras och sätts i sin inre kontext, och går då från att vara lös information till att vara historisk kunskap. Det är först genom aktiv arkivering vi kan förstå den förgångna tiden, eftersom förändringarna genom tiderna skiljer oss från det förgångna. Arkiven gör att vi kan förstå hattmakare.

Den svenska folkrörelsetraditionen är unik och förtjänar därför att bevaras. Det som ger historien dess värde är dess unicitet (Jacobson 1991, sida 43). Det historiska är alltså unika händelser som är skilda från nuet.

Den historiska rättvisan

”Sveriges historia är inte dess kungars”. Detta slår en av grundarna av Arbetarrörelsens arkiv i Malmö fast, och det tas 50 år senare upp av Jacobson (Jacobson 1991, sida 7-8). I sant historiematerialistisk anda är det istället för kungarna arbetarna som står i fokus. Samhället, staten och skolorna anses bortprioritera denna historia, för att istället skriva en historia om kungar och fälttåg. Problemet med hembygdsrörelsen, som beskrivs ha fallit i händerna på de konservativa, återkommer hos Jacobson (Jacobson 1991, sida 11). Dock är det inte bara hembygdsrörelsen som misslyckas med att skriva en rättvisande historia. Även det offentliga samhället i form av skolväsendet har misslyckats med att representera arbetarrörelsen på ett rättvist sätt (Jacobson 1991, sida 4). Här beskriver Jacobson en konflikt mellan gemenskapen texten inkluderar och de som står utanför. Det går att ana ett rättvisetema i historieskrivningen. Arkivet är del av ett projekt som ska skapa en rättvis historieskrivning. Kampen för rättvisa ger historien ett värde.

Kampen för att förmedla den rättvisa historien fortsätter än idag. Arkivet har här en aktiv roll i att genom sina samlingar förmedla historien till kommande generationer. Arkivets material bör även användas i skolornas undervisning, konstaterar Jacobson. På så vis kan arkivet aktualiseras samtidigt som en rättvis historia förmedlas (Jacobson 1991, sida 44).

Samhället är ett klassamhälle, och detta visar sig även i skolan. Det råder en konflikt inom historieskrivningen. I Arbetarrörelsens arkivs historieskrivning är denna konflikt central: rörelsen utmanar ett monopol på historien och skriver sin egen historia. Det offentliga samhället är en motståndare och det bekämpas ideologiskt. Inom detta konfliktperspektiv har textens vi en tydlig ambition. Arkivet använder historien för att hitta legitimitet och för att hitta inspiration inför kommande stordåd. Detta är vad Nietzsche skulle kalla för ett monomentalistiskt historiebruk. Men vi kan också ana Nietzsches båda andra historiebruk: en grupp som på ett existentiellt sätt *lider* söker efter en legitim fast punkt i historien (antikvariskt historiebruk). Det officiella samhällets historiemedvetande analyseras, värderas och underkänns (kritiskt historiebruk). Historiebruken behöver och kompletterar varandra.

Texten står hela tiden i relation till resten av samhället. Uppdelningen i vi och dom (arbetarrörelsen kontra det etablerade samhället och de konservativa) visar sig tydligt. Politiken och rörelsen är ständigt närvarande. Det arkiv som 1991 beskrivs i Jacobssons text är inget anonymt eller allmänt arkiv, det är ett rörelsearkiv. De artefakter arkivet använder sig av i sin historieskrivning är djupt politiska. Artefakterna används för att vi ska hitta oss själva:

Den historielöse saknar något, det fattas honom eller henne referensramar, grund att stå på när nya beslut skall tas. Det är mycket viktigt att ha ett arbetarrörelsens arkiv. Om inte de arkiven hade funnits runt om i Sverige hade orienteringen om arbetarnas historia varit mycket sämre än den är idag.

Jacobson 1991, sida 34

Här ser läsaren två saker. Dels synen på historien som ett verktyg för orientering, dels betonandet av ett vi, som måste kämpa för rättvisa.

Från mörkret stiga vi mot ljuset!

Det finns i *Att dokumentera verkligheten* tendenser till att beskriva historien som en ständig progression. Skribenten varnar för att romantisera det förgångna i form av en förlorad guldålder (Jacobson 1991, sida 8), men kan istället inte undvika att själv återskapa en bild av hur historien stiger från mörkret mot ljuset. Historien är strukturerad i en trop som leder läsaren den vägen. *Att dokumentera verkligheten* avslutas med ett stycke från en av arkivets publikationer som skribenten tycker är värt att citera:

Nuets och dagens händelser är inte något självständigt och isolerat. Det vi nu iakttagert och det som nu omger oss, är blott ett led i en utveckling, som började långt bort i glömskans mörker och som kommer att sträcka sig framåt i en tid, som vi aldrig når.

Jacobson 1991, sida 45

Efter citatet fortsätter Jacobson med egna ord:

Många av de röster, som kallade arbetarna till kamp mot förtryck, våld och sociala orättvisor har i dag tystnat, men vi skall tillse att föregångsmännens handlingar skall minnas av eftervärlden och stå som förebilder för framtida insatser för bättre och rättvisare samhällsförhållanden.

Jacobson 1991, sida 45

Sammanfattat så hänger historien samman. Nuets måste ses i en historisk kontext, ett "led i en utveckling". Vi är del av något som sträcker sig längre än vi kan se. I detta led är det den politiska kampen "mot förtryck, våld och sociala orättvisor" som driver historien framåt. Kampen står som en förebild för framtiden. Från mörkret kämpar vi oss mot ljuset.

Sammanfattning: Arbetarrörelsens arkiv Malmö

Historien

I *Att dokumentera verkligheten* strukturerar Jacobson historien utifrån stora män, främst arkivets chefer. Även vissa för rörelsen viktiga händelser är återkommande som referenspunkter. De stora männen och de viktiga händelserna används för att orientera sig i historien och ge den fasta punkter. De stora männen och deras handlingar markerar epoker i historien och utgör dess motor.

De stora männen och referensen till allmogen (Protokoll 26/10 1941) fyller liknande funktioner. De stora männen och de för rörelsen viktiga politiska händelserna skapar en möjlighet att skriva historia utifrån rörelsens villkor. Referensen till allmogen är ett försök att framställa socialdemokratin som en rörelse med historiska rötter (se Linderborg). Båda tendenserna är försök att använda historien som ideologisk makt. Historien om de stora männen är med Linderborgs ord en berättelse som arbetarrörelsen tar över från borgerliga historiker. Arbetarrörelsen lyckas byta ut kungarna och fältherrarna som sina egna ledare, men de kan inte bryta med tropen om de stora männens historia. Rörelsens historiebruk siktar på att bli hegemoniskt och normaliserat.

Som Nietzsche och Aronsson båda påpekar ställs historien i nytt ljus när nuets projekt hotas. I brist på ett säkert ljus att stiga emot vill de garantera ett säkert mörker att stiga ur. Detta är tydligt i fallet med Arbetarrörelsens arkiv i Malmö. Under brinnande världskrig samlas arbetarrörelsen för att börja arkivera sin historia, och det är alltså först när den ser sig hotad som den vänder sig bakåt för att säkra sin historia. Detta passar väl mot Jörn Rüsen's tes om att samhällsliga förändringar leder till ett ökat intresse av att skriva sin historia.

Medan Jacobsson varnar för att beskriva det förgångna som en förlorad guldålder så faller han istället i en annan förenklande historisk trop. Avslutningsvis i *Att dokumentera verkligheten* blir det tydligt att texten är en jubileumstext, med den risk för romantisering detta alltid verkar innebära. Samma tendens finns i arkivets efterlämnade material (Rekryteringsfolder 1942). Den historia som institutionen förmedlar är en historia om hur vi från mörkret stiger mot ljuset. Framtiden ska bli bättre och rättvisare än idag. Kampen för rättvisan går som en röd tråd genom historien.

Den historiska rättvisan

Det kanske starkaste temat i *Att dokumentera verkligheten* är temat om den historiska rättvisan. Den historiska rättvisan hänger samman med institutionens syn på historieskrivningen som en fortsättning på samhällets konflikter. Historien som skrivs är ideologisk och används politiskt.

Arbetarrörelsen upplever en konflikt vad gäller bevarandet av historien, där vissa aktivt motarbetar arbetarrörelsen. Rörelsen känner sig förbisedd av det offentliga samhällets historiker och vill kämpa för vad den upplever som sin rättmätiga plats i historien (se Aronsson och Nietzsche!). Här ser vi just hur den egna identiteten blir en grund för historieskrivning. Istället för att passivt vara del av den allmänna historien skriver

arbetarrörelsens intellektuella en egen. Karlssons och Zanders existentiella och ideologiska historiebruk hänger i detta fall nära samman, eftersom identitet och politik blandas samman. Den historia som förmedlas är sprungen ur ett samhälle som inte är i harmoni, utan har sina inre motsättningar. Att det kommer till en rättvis historieskrivning är inte självklart, utan något som kräver organisering. Detta handlar både om historisk rättvisa och om makt. ”En starkare känsla för arbetarrörelsens traditioner skulle ge rörelsen ökad styrka i nuet och framtiden” (Rekryteringsfolder 1942). Vinnarna skriver historien, men historien ger också makt att skriva historia.

Den tydligaste politiska konflikten om historieskrivandet är konflikten med de konservativa hembygdsföreningarna. Tage Lindbom målar upp dessa som arbetarrörelsens fiender, inte minst vad gäller skrivandet av historia. Dock finns även de inom arbetarrörelsen som inte ser hembygdsföreningarna som fiender. Är detta ett tecken på konflikten inom SAP mellan klasskampspolitiker och folkhemspolitiker? Medan klassen är grund för den första politiken, är hela folket grunden för de andra, och konflikten med de konservativa blir nästan en ickekonflikt (se Linderborg). Det finns under hela arkivets historia en spänning mellan det rörelseanknutna och det allmänna. Arkivets ”karaktär av arbetarrörelsearkiv” måste bevaras, samtidigt som det gång på gång görs närmanden till det allmänna. Arkivet pendlar mellan att genom sitt historiebruk utöva hegemoni inom rörelsen och att genom en allmän vetenskapsdiskurs bli del av en större allmänhet.

I den konflikt som historiebruket innebär har rörelsen en tydlig ambition. Den använder historien för att hitta legitimitet och för att inspirera sig inför kommande stordåd. Detta är vad Nietzsche skulle kalla för ett monumentalistiskt historiebruk. Men vi kan också ana Nietzsches andra historiebruk: en grupp som upplever sin värld hotad (som upplever skrällen för den rotlösa migrationen genom historien) söker efter den trygghet deras rötter kan innebära (antikvariskt historiebruk). Det officiella samhällets historiemedvetande analyseras, värderas och underkänns (kritiskt historiebruk). Jakten på historisk rättvisa innehåller element från alla Nietzsches historiebruk. Med Karlssons och Zanders termer kan vi tala om existentiellt och ideologiskt historiebruk, som ibland tar en vetenskaplig skepnad. Även det vetenskapliga bruket fyller dock ideologiska och existentiella funktioner.

Arbetarrörelsens arkiv i Malmö har ett vetenskapligt sinne för historien, men har också en vilja att skriva historien för att uppnå upprättelse. Det vetenskapliga bruket av historien kombineras med det ideologiska eller det existentiella, utan att någon konflikt nödvändigtvis behöver uppstå.

Gemenskapen

Jubileumstexten skriver en historia om stadiga och samhällsbärande män. Det är folkrörelsemän på viktiga positioner i samhället, ofta på viktiga offentliga uppdrag och politiska poster. Genuskodningen och arbetaridentiteten är viktiga byggstenar i textens gemenskap. Historien som skrivs av Arbetarrörelsens arkiv i Malmö är skriven av män. De sitter på de viktiga mötena och de besitter de tunga positionerna. Detta kommer dock att problematiseras med tiden, både i tidskriften och på arkivet. I arkivets fall ska den manliga dominansen genom historien vägas upp genom att lyfta fram kvinnor i efterhand. Det historiska rättvisetemat finns även här.

Med Linderborgs ord innehar socialdemokratin en hegemonisk roll. Genom att ta namnet *Arbetarrörelsens* arkiv talar socialdemokratin för hela arbetarrörelsen. Denna politiska identitet vidgas dock mot slutet av verksamheten genom att oppositionen tas in i högre grad.

Gemenskapen i materialet är svenskt. Rörelsen arbetar inom en nationell ram och rörelseidentiteten går utmärkt att kombinera med en nationell identitet (Protokoll 26/10 1941, se vidare Hobsbawm och Linderborg). Undantaget är den lokala eller regionala identiteten där en skånsk förankring och banden till Danmark får ett visst utrymme.

Precis som andra arkiv har Malmöarkivet en dubbel historisk uppgift, att bevara från dåtiden och sprida detta i framtiden. Förutom denna arkivuppgift är arkivet också en del av en process som fastställer vilka som är del av arbetarrörelsen. Genom sin existens och verksamhet visar arkivet vilka som är del av rörelsen och vilka som inte är det. Självbild och gemenskapen kanske inte skapas eller produceras här, men det reproduceras definitivt.

Slutdiskussion

Genom undersökningen av *Arbetarhistoria*, Arbetarrörelsens arkiv och bibliotek och Arbetarrörelsens arkiv i Malmö har det framgått att arbetarrörelsens arkivinstitutioner bedriver ett dubbelt historiebruk. Den ena polen präglas av vad Karlsson och Zander skulle kalla ett ideologiskt historiebruk, med tydliga existentiella tendenser. Det ideologiska projektet om att skapa och legitimera vävs samman med det existentiella projektet om att minnas rörelsen och betona dess identitet. Identitet och politik vävs samman. Historien används på ett sätt som kräver historisk rättvisa för en grupp som tidigare sett sig som underrepresenterad. Detta passar väl med vad Aronsson skrivit om möjliga sätt att bruka historien för att skapa legitimitet. Inom den andra polen bedrivs ett vetenskapligt historiebruk, präglad av viljan att exakt skildra, att verifiera och återge vad som faktiskt har skett. Dessa två poler existerar tillsammans även om det vetenskapliga ibland varnar för det ideologiska. När rörelsen skriver en pedagogisk och uppenbart politisk historia utifrån jubileer och stora män utlöser det en motreaktion från det vetenskapliga bruket som problematiserar de enkla sambanden i historien. Samtidigt manar det ideologiska historiebruket rörelsen att använda historien i sitt politiska projekt. På så vis samexisterar historiebruken, även om de kolliderar ibland.

Det vetenskapliga bruket av historien går ut på att upptäcka och verifiera. Historiebruket fyller en funktion av att göra historien begriplig, men på grund av institutionernas karaktär av rörelseinstitutioner görs det inte på ett anonymt sätt. Detta begripliggörande genomförs i arbetarrörelsens texter, men eftersom det vetenskapliga samexisterar med det ideologiska sker det hela tiden ur ett politiskt perspektiv. Det ideologiska bruket gör att historien kodalas utifrån arbetarrörelsens historiska artefakter. Det vetenskapliga historiebruket skapar alltså en historiekultur på arbetarrörelsens villkor. Den återkommande jubileumsmentaliteten är ett exempel på hur rörelsens intellektuella utvinna artefakter ur historien för att göra den begriplig, men bruket är med Aronssons ord fast i en historisk trop som arbetarrörelsen i enlighet med Linderborg inte förmår eller inte vill bryta med. Istället utnyttjas den tidigare tropen för att sprida rörelsens budskap, i en kompromiss mellan form och innehåll. Ett intressant fall är historien om de stora männen. Denna tes från Linderborg återfinns i materialet jag studerat. Den gamla historiens struktur fylls här med ett nytt innehåll, och den etablerade historiska tropen med de stora männen historia stärks från två håll när oppositionens historiska artefakter införlivas i den etablerade tropen. Varje hegemoni är, som Linderborg skriver, en kompromiss mellan hegemonen och de som kämpar emot den. Här är det en kompromiss mellan form och innehåll, som inte ifrågasätter de stora männen historia men som skapar nya stora män.

Den ideologiska historia som produceras vid arbetarrörelsens rörelseinstitutioner är del av ett hegemoniskt projekt. Historiebruket skapar en historiekultur som ska agera hegemoniskt, genom att den innefattar den allmänna historien, men gör det på så sätt att alla andra historiemedvetanden måste förhålla sig till arbetarrörelsens artefakter. Hegemonin gör att historien som skrivs av arbetarrörelsens rörelseintellektuella framställs som allmän och andra historiker förhåller sig till denna. Det vetenskapliga och det ideologiska samexisterar och fyller två behov simultant.

De ideologiskt–existentiella och vetenskapliga historiebrukspolerna korresponderar med Gramscis tes om de intellektuella. Som alltid när vi talar om teori är begreppen inte lika tydligt avskilda från varandra i verkligheten som i den teoretiska mallen. I själva verket finns det både rörelseintellektuella och traditionellt intellektuella tendenser inom samma institution. Rörelseinstitutionerna fyller också en roll som traditionell intellektuell institution, inte minst när arbetarrörelsen blir statsbärande istället för oppositionell. Som del i utvecklingen blir Arbetarrörelsens arkiv och bibliotek mer knutna till statsmakten och betonar det vetenskapliga allt mer på rörelsens bekostnad.

Dubbelheten i historiebruken återfinns också när institutionerna ska beskriva sin målgrupp. Medan det vetenskapliga historiebruket betonar rollen som traditionell institution med hela allmänheten som målgrupp för sitt beskrivande historiebruk betonar det ideologiska bruket ett politiskt bruk för den egna målgruppen. Att vända sig till sin ”egen” grupp på ett ideologiskt sätt samtidigt som det finns en strävan att förmedla ett vetenskapligt bruk bredare är dock typiskt för hegemonin. Det gäller att som rörelseintellektuell besitta en position som gör det möjligt att förmedla en ideologisk historiemedvetenhet i en neutral skepnad riktad till en bred allmänhet. Den ideologi som förmedlas ska på så vis få rollen som ”sunt förnuft” snarare än ett ställningstagande. Det allmänna och det partikulära samexisterar i hegemonin, precis som det vetenskapliga och det ideologiska bruket lever sida vid sida. Ibland skaver de mot varandra, men precis som institutionerna pendlar mellan historiebruken pendlar de också mellan att agera som traditionellt och organiskt intellektuella institutioner.

Idén om den historiska rättvisan är närvarande genom institutionernas texter. Historien används på ett politiskt sätt för att sätta missförhållanden i en historisk kontext. Det handlar om ett aktivt historiebruk där historisk kunskap mobiliseras i kampen för en bättre värld. Historien jämförs med vapen eller ammunition. Den som är eftersatt i bildning uppmanas att använda de rörelseintellektuella institutionerna för att kräva sin rätt. Grupper som tidigare dolts i historien ska lyftas fram. Värt att betona är att medan en social rörelse upplever sig *stiga mot ljuset* är behovet av att bevara och se antikvariskt bakåt i historien mindre. När *guldåldern* anses hotad ökar dock behovet av en bakåtskådande historia för bevarande. När de historiska artefakterna anses hotade måste se säkras. Här finns en tydlig idé om att säkra rörelsens rättmätiga plats i historien.

Tage Lindbom talar om arkivering som en passage mellan nuet och det förgångna. Arkiveringen är ett steg där lös information bearbetas till en samlad historisk berättelse som är möjlig att förstå. Detta motsvarar en historiesyn enligt vilket historien får ett värde när den bearbetas och blir begriplig. Målet är att avtäcka vad som verkligen har hänt. Kunskapen som på detta sätt utvinns går i sin tur att använda i framtiden. Som arbetarrörelsens intellektuella skriver pågår samma politiska kamp nu som då och det går att använda kunskap från historien för att kämpa vidare.

Både tanken om en förlorad guldålder och tanken om att vi stiger från mörkret mot en ljusare framtid återfinns i materialet. Mest intressant blir den historiska riktningen kanske i kombinationen *framtiden var bättre förr*, som beskriver en förlorad guldålder i form av en förlorad kamp för en bättre värld. Detta är ett tecken på en komplex förståelse av historien som kombinerar optimism och pessimism med tanken på

historiens inneboende riktning och omöjligheten att determinera densamma. Samtalet pendlar på ett nyanserat sätt mellan Myrdal och Dostojevskij.

Arkiven används av rörelsen för att skriva fram en gemenskap. De rörelseintellektuella institutionerna skapar ett *vi* och ett *dom* genom att skriva historia. Genom valet av artefakter återskapas gemenskapen. Historien används av arkivens intellektuella på ett sätt som bidrar till att skapa denna gemenskap präglad av manlig socialdemokrati och är då en del i ett skapande av sitt eget subjekt och utövande av intern hegemoni. Även om arbetarrörelsens identitetsskapande och skapande av gemenskap knappast börjar i arkiven så återkommer eller återskapas den här. Arkiveringens återskapar det den studerar.

Arkivet i Malmö speglar en historia skriven och bevarad av män. Kombinerar vi detta med *Arbetarhistorias* manligt dominerade historia ser vi en historia skriven av män om män. De aktörer som återfinns inom institutionernas historiebuk är i hög grad svenska socialdemokratiska män. Jubileumsmentaliteten baseras genomgående på artefakter av manligt kön. Med tiden problematiseras dock den manliga dominansen i viss mån. Det finns också vissa exempel på transnationella band. Det vetenskapliga bruket reagerar på det ideologiska och existentiella skapandet av subjekt och bara historien kan avslöja vilken riktning framtida historiebuk kommer föra oss i.

Sammanfattningsvis skriver sociala rörelser historia av vetenskapliga skäl, av ideologiska skäl och av existentiella skäl. Dessa påverkar varandra och samma institution kan pendla mellan de olika rollerna. Historiebuket måste dock förstås som del i en större samhällskonflikt, där historien används som vapen i en hegemonisk kamp. Historien jämförs i materialet med vapen och ammunition. Den syn på historien som förmedlas av arbetarrörelsens arkiv är synen på historien som en sammanhängande konflikt. I den mån vi har svårt att förstå det förgångna kan arkivens kunskap hjälpa till att överbygga detta avstånd.

Som arbetarrörelsens institutioner själva är medvetna om är historieskrivandet precis som Gramsci och Linderborg påpekar del i en politisk kamp. Här fyller arkiven viktiga funktioner. Politiska eller ideologiska hot (folkhemskritikens kritiserar, världskriget hotar att krossa rörelsens gemenskap) gör att rörelsen känner ett större behov av vad Nietzsche skulle kalla ett antikvariskt historiebuk. Behovet av att arkivera och bevara ökar. Historiebuket är ingenting som sker isolerat från samhället utan är genom yttre hot och hegemonisk kamp en aktiv del i dess konflikter.

Vidare forskning

Även om denna studie har tagit ett par steg på vägen mot en historisk maktanalys av arkivinstitutioner så är det uppenbart att det bara är ett par steg på en längre färd. Det finns mycket mer som bör undersökas angående arkivens roll i utövandet av samhällelig makt.

Under undersökningens gång närmar vi oss gång på gång olika termer kring offentlighet, allmänhet och gemenskap. Här borde analyser kunna fördjupas genom Jürgen Habermas teorier om offentligheter. Som vi har använt Gramscis hegemonibegrepp för det oss hela tiden emot ett perspektiv där delar av samhället sätts i relation till varandra. Mothegemoniska projekt kämpar mot den härskande hegemonin, en grupp i opposition ställs mot eller införlivas i en bredare allmänhet. Här kan Gramsci lära oss mycket, men jag tror Habermas hade kunnat föra oss vidare.

Under analysens gång har författaren gång på gång varit nära att dras in i en diskussion om Judith Butler och Michel Foucault. Även om det varit en befriande upplevelse att skriva en uppsats i *humaniora* år 2016 utan att använda vare sig Foucault eller Butler så pekar vissa delar av undersökningen mot deras perspektiv. Arkiven speglar inte bara arbetarrörelsens gemenskap, den skapar den. Objektet för arkivens verksamhet skapas genom studien av dem. Med Foucaults ordval så finns det ingenting utanför lagen. Lagen konstituerar det objekt som här också är ett skapande subjekt.

En sådan analys hade kunnat jämföras eller kompletteras med E P Thompsons tes om hur arbetarklassen skapar sig själv, snarare än upptäcker sig själv. Då har vi dessutom fört in analysen på ämnet *arbetarrörelsen*. På så vis kan vi dra teoretiska paralleller mellan olika skolor på ett sätt som jag tror gynnas både Thompson, Foucault–Butler och arkivvetenskapen.

Genusanalysen har varit ett perspektiv bland många i undersökningen. Ett större fokus på genus samt konstruktionen av genus och arbetaridentitet hade fört uppsatsen i en annan riktning, men inte desto mindre kunnat vara både intressant och givande.

Det är inte bara nya teorier som hade kunnat bredda och fördjupa undersökningen. Även en breddning av materialet hade kunnat bidra till mer kunskap inom fältet. Exempel här är den intressanta korrespondens som förekommit i undersökningens periferi. Här finns en annan väg att närma sig den sociala verkligheten än genom formella dokument. En annan möjlighet är att närma sig arkivens faktiska samlingar. Att studera materialet arkivbildarna lämnar in ger oss en rik bild av arkivens verksamhet. En mer kvantitativ studie av vilket material som når arkiven hade kunnat utveckla tesen om arkiven som verktyg för hegemoni och återskapande av gemenskaper.

Avslutningsvis tror jag att en utveckling av arkivvetenskapen i en riktning som innefattar historia, samhälle och makt har mycket att ge. Detta är kanske uppsatsens viktigaste poäng.

Referenser

Tryckt material

Litteratur

Aronsson, Peter (2004). *Historiebruk*. Lund, Studentlitteratur.

Aronsson, Peter (2002). Historiekultur, politik och historievetenskap i Norden. I *Historisk tidskrift* nr 122:2.

Bryman, Alan (2004). *Samhällsvetenskapliga metoder*. Upplaga 1:2. Malmö: Liber.

Esaiasson, Peter, Gilljam, Mikael, Oscarsson, Henrik och Wänglerlund, Lena (2010). *Metodpraktikan*. Stockholm: Norstedt juridik AB.

Florén, Anders och Ågren, Henrik (2006). *Historiska undersökningar*. Lund, Studentlitteratur.

Gramsci, Antonio (1971). *Selections from the Prison Notebooks*. New York, International Publishers.

Grass, Martin och Larsson, Hans (2002) *Historia som uppdrag*. Stockholm, Arbetarrörelsens arkiv och bibliotek.

Gustafsson, Harald (2007). *Nordens historia*. Ingen angiven ort, Studentlitteratur.

Henriksson, Göran (1987). Alltså sjöng vi befria Södern. Ur *Arkivvetenskapliga studier* nummer 6, 1987. Stockholm, utgiven av Lars Otto Berg, James Cavallie, Claes Gränström och Nils Nilsson.

Hobsbawm, Eric (1997). *Imperiernas tidsålder*. Stockholm, Tiden.

Jacobson, Erland (1991). *Att dokumentera verkligheten*. Malmö, Arbetarrörelsens Kulturhistoriska Förening i Skåne.

Karlsson, Klas-Göran (1999). *Historia som vapen*. Stockholm, Natur och kultur.

Karlsson, Klas-Göran (2010). *Europeiska möten med historien*. Stockholm, Atlantis.

Karlsson, Klas-Göran och Zander, Ulf, red., (2004). *Historien är nu*. Lund, Studentlitteratur.

Kjørup, Søren (2008). *Människovetenskaperna*. Roskilde universitetsförlag.

Linderborg, Åsa (2001). *Socialdemokraterna skriver historia*. Stockholm, Atlas.

Nietzsche, Friedrich (1998, original från 1874) *Om historiens nytta och skada*. Stockholm, Rabén Prisma.

Ledartexter, Arbetarhistoria

Tidskriften *Arbetarhistoria* ges ut av Arbetarrörelsens arkiv och bibliotek sedan 1977. Utgivningen börjar under namnet *Meddelande från Arbetarrörelsens arkiv och bibliotek* men byter 1983 namn till *Arbetarhistoria*. Nummer från och med 2008 finns tillgängliga på tidskriftens hemsida www.arbetarhistoria.se.

Ledartexter som förekommer i uppsatsen:

1977:2-3, 1979:7-8, 1979:10, 1980:13, 1980:14-15, 1981:17, 1981:3, 1982:5-1983:1, 1984:3-4, 1985:3, 1985:4, 1986:1-2, 1986:3-4, 1987:1, 1987:2, 1987:4-1988:1, 1988:2, 1988:4, 1989:1-2, 1989:3, 1989:4, 1990:1-2, 1992:1-2, 1992:3-4 – 1993:1, 1993:4, 1994:1, 1994:3-4, 1995:3-4, 1996:1-2, 1997:3-4, 1998:1-2, 1998:3-4, 1999:2-3, 1999:4, 2000:1-2, 2000:3-4, 2001:1, 2001:4, 2002:1-2, 2002:3-4, 2003:2-3, 2004:1-2, 2004:3, 2004:4, 2005:4, 2007:1, 2007:4, 2008:1, 2008:2, 2009:3, 2009:4, 2010:1, 2010:4, 2011:2-3, 2011:4, 2012:1, 2013:1, 2013:2, 2013:3-4, 2014:3, 2014:4 och 2015:3.

Otryckta källor

Arbetarrörelsens arkiv och bibliotek

Samtliga källor återfinns i Arbetarrörelsens arkiv och bibliotek verksamhetsarkiv.

Berättelser

Berättelse 1902, berättelse 1903, berättelse 1904, berättelse 1906, berättelse 1908, berättelse 1909, berättelse 1910, berättelse 1915, berättelse 1916, berättelse 1929, berättelse 1931, berättelse 1939, berättelse 1941, berättelse 1942, berättelse 1944, berättelse 1945, berättelse 1946, berättelse 1947, berättelse 1948, berättelse 1952, berättelse 1954, berättelse 1957, berättelse 1959, berättelse 1962, berättelse 1965, berättelse 1966-1967, berättelse 1974-1975, berättelse 1999, berättelse 2001 och berättelse 2008.

Brev

Till partiföreningarna i Stockholm, 1891

Cirkulär, 1910

Protokoll

Arbetarnas biblioteksförenings protokoll 1892

Protokoll från kvartalsmöte 31 oktober 1904

Arkivnämndens protokoll, 4/10 1938

Arkivnämndens protokoll, 31/1 1939

Arkivnämndens protokoll 24/8 1964

Arkivnämndens protokoll 13/11 1964

Arkivnämndens protokoll 2 juni 1965

Övrigt

Stadgar 1905

Stadgar 1966

En kortfattad redogörelse över arbetarrörelsens arkiv, 1917

Festskrift tillägnad Oscar Borge, 1937

Hävd och handling - Arbetarrörelsens arkiv 50 år, 1952

1902-1975, jubileumstext

Fackklubbens yttrande 27/6 1975

Förslag till slutrapport, 1976

Ansökan till utbildningsdepartementet om medel 1976-1977

Arbetarrörelsens arkiv Malmö

Samtliga källor återfinns i Arbetarrörelsens arkiv i Malmös verksamhetsarkiv.

Berättelser

Verksamhetsberättelse 1986

Verksamhetsberättelse 2003

Verksamhetsberättelse 2012

Brev

Brev, 18/6-1997

Brev, 3/6 2000

Protokoll

Bilagor till årsmötesprotokoll under åren 2002-2012

Minnesanteckningar från möte med Malmö stadsarkiv och Arbetarrörelsens arkiv Malmö 19/1 2000

Protokoll 26/10 1941

Protokoll 26/10 1941 bilaga 1: lista över inbjudna organisationer

Protokoll, 15/2 1942

Protokoll verkställande utskott 9/4 1942

Protokoll från styrelsemöte 29/12 1942

Protokoll från styrelsemöte 24/1 1943

Protokoll från styrelsemöte 6/2 1944

Protokoll från representantskap 17/12 1957

Protokoll från representantskap 24/2 1968

Protokoll nr4 1996

Protokoll vid årsmöte med representantskapet 19/3 1999

Protokoll från styrelsesammanträde 8/12 2010

Protokoll styrelsesammanträde 25/8 2011.

Övrigt

Affisch föreläsningsserie 2013

Affisch föreläsningsserie 2014

Inbjudning till konstituerande möte 1941

Lista över ordföranden, utan år

Medlemmar i representantskapet 1942

Rekryteringsfolder, 1942

Stadgar 1941

Stadgar, reviderade 1970

Stadgar, reviderade 1998